

je oba in hudó vljudna sta bilà. Ko pa je omenil, da prihaja iz Sopotov, sta se jima obraza podaljšala. Takó je sedel zopet na voz in ukazal pognati.

»Saj,« je čutil sirovo po domače. »Bog je pravičen in Jean Jacques ni njegov prerok. Otrôk ne bosta imela!«

Nato bridkeje:

»Pa da sta takó grda. Prav je!«

Sproščeno:

»Ti, Marija, pa si umrla, a si lepa!«

Pa je udaril voznika po plečetu:

»Je-li? Lepa!«

Voznik je prikimal in potrdil:

»Aha. Žival. Hi, Luca!«

Njega pa je obšlo spoznanje za vse življenje poslej:

»Žena, božji cvet. Kdor ga trgaš, prvi tvoj naj bo in, če le moči, zadnji!«

Kakor je verjel, takó mu je pozneje biló... In le v Sopote k »mušketirjem« pa botri Katri je še prihajal v gosti...

DR AVG. ŽIGON

DROBNI PRISPEVKI

1. »Sonet Luizi Crobath«, 1844.

UVOD

Zal, odšel je Peter Pajk, ní njegovega peresa več med nami; šlo je z njim (18. VIII. 1832), tisto tiho, takó pravilno usmérjeno, lépo peró. Neborbno sicer, kakršnega pa je bilo za nami borci in pretepniki prav sedaj potreba za razvoj v neko novo dobo, v novo besedo o dejstvih. Gosposko peró, z mirno gosposko besedo! V zadnjem še dovršenem, z obsmrtnim že križcem danem nam članku je zeló talentirani, takó tenkočutno taktni, navzlic vsemu omahljivemu iskanju težavne potí neskajjeno pošteni esejist mlade in najmlajše generacije naše izrekel kakor za slovó še lepo besedo o »Krstu pri Savici«; in zastavil še resno globoko, da poizkuša, drugič v svojih spisih, svojo pot tja preko njega; tja v Prešernovo »zadnjo dobo«, ki o njej še nisem objavil svoje. Pa je nenadoma zaprl okna in vrata svoje hiše, — in se žal in prežalda izselil mlad. Discipliniran duh, ki se je boril, se trudil, iskal in grebel sam iz lastne žive svojíne tja v lastno živo *doumétje*, da bi si izsledil in stopnjema dognal pot in potezo sam iz samega sebe — do *organske sinteze*. In tó je — tisto! Odtod, da knjiga o Prešernu, in o Levstiku, in tudi slednjič o Cankarju — nam tolik, nam takó vesel up! Že napovedana, žal, ne bó te več posléj! O, tá duh bi bil dostojno, — organsko nam

nadaljevanje! In zdaj...? Kje kdo danes za nami še tak, takó introspektivno váse vzrt! —

Tam v svoji poslednji studiji pa si je Peter Pajk zapisal odstavek, ki sem ob njem obstal: »V vsem pesniškem ustvarjanju [Prešernovem] od „Krsta“ dalje srečujemo misel o odpovedi, porojeno iz nekega dualizma, ki sloni na doživetju o nezdržljivosti vrednot: resničnosti in ideala, nagnenja srca in dolžnosti, ali volje in moči¹. Med seboj tako različne pesnitve kakor „Krst pri Savici“, „Pevcu“, sonet Luizi Chrobath, „Judovsko dekle“, „V spomin Valentina Vodnika“ se zde s tega stališča kot varijacije iste teme. V večini naštetih pesnitev zmaga odpoved... Ta odpoved je bistveno različna od resignacije izpred Julijine dobe, ki se je v „Sonetih nesreče“ završevala z otopitvijo: *Podplat je koža čez in čez postala.*« (LZ 1932/622).

Ní mi tu za pravilnost in vso dalekosežnost tega odstavka. Neznatna malenkost me je ustavila ob njem, ena sama beseda, bi rekel. Odkod, da je tu potekla pod peró miselcu, ki je takó pazil na vsako besedo, označba »sonet Luizi Chrobat« — kar kot imé pesnitvi? Noben sonet Prešernov nima, ni imel nikoli ne tega ne podobnega naslova! Da pa misli to imé Prešernov sonet »An eine junge Dichterin«, to vemo, to takoj umemo dandanes vsi. Toda, — odkod?

1) Sonet sam, brez akrostiha, brez vsakega imena v naslovu, brez pozitivno jasne aluzije tudi sicer (v tekstu samem), ima o subjektu svojem (»du«) izvirno Prešernove le določbe: jung, Dichterin, Mädchen (»des Mädchens Lieben«), z galantnostjo še, da jej »das Jugendrot umfließt die Wange« (beseda po analogiji »Morgenrot«). Zorna mladost torej, neporočena še deklica (»der Myrthenkranz, der harret deiner«!); dorastla tedaj in dozorela, godna že skorajda — za beli venec nevestni vsaj v bližnji bodočnosti (»dir winkt der Liebe Pfad«!); pa literarno usmérjena, s pesniškim zanimanjem, ker »Dichterin«, da je torej morala že nekaj spesniti dotlej! Več pa ní povzeti pozitivnega o naslovljenki iz soneta samega. Pa da bi vse to bila v Ljubljani, če sploh, — edina le in sama Luíza? Nikak dokaz še ní: »Saj druge ni bilo!« Premalo poznamo doslej takratno Ljubljano, zlasti mlado; a premalo tudi takratno osebno bližino Prešernovo, da bi nam moglo biti to že dokaz. Saj je tiste čase mladina, kakor po gimnazijah in licejih sploh, tudi v tihi »dolgi vasi« naši pesmi kovala kar od kraja, celó za razne šolske premije!² Bila je to zlasti v Ljubljani trdna, stoletna tradicija že izza jezuitskih šolskih metod. Še »Novice« in tudi »Zgodnja Danica« so imele kesneje iz

¹ Moči? Ne zdí se mi to srečna označba dejstva — v ideologiji Prešernovi. Cankarjeva antiteza: »Volja in moč«? (Mislim: da *tó*, kar bi človek rad, pa zaradi neke vnanje ali znotranje višje volje [ne: lastne!] — ne more.) Ne subjektivno, ampak »Moč« — objektivno! Takó pa ní čisto adekvatna ta antiteza prejšnjima dvéma.

² Literatura o tem? (Sledovi: T. Zupan, Iz Preširnovoga življenja: LZ 1881/335; Evg. Lampè, Metelkova antologija: DS 1907/186, 236; A. Ž., Iz dijaških let Levstikovih: Slovan 1916/123, 282).

takih in raznih drugih dijaških »Vaj« celo generacijo »pesnikov«, pa tudi dobre prispevke, kakor je pač bil talent. Nič čudnega torej, če bi bila ta moda, (dasi bolezen, ki je sicer tiste dni — štela k popolni naobraženosti, k tzv. »boljši splošni izobrazbi«) — zašla po bratih-dijakih, po raznih zvezah in »simpatijah«, zlasti v dolgih zimah tudi tja v dolgi čas med »boljšo« žensko mladino Ljubljansko. Le da so nam vse te »pésnice« zašle v pozábo, edina Luíza ne!

2) Izven soneta samega — pa tudi nikjer nobenega avtentičnega izporočila, da sonet „velja“ res Luízi! Ne Prešeren sam kot avtor, ne češda v sonetu mišljena Luíza, ki v ostalini svoji ni prepisa te pesnitve nima, (dasi več drugih Prešernovih!), ne sicer nihče iz vse žive sodobnosti njihove nam ni dal, nam ni zapustil z nobeno besedo »črno na belem« nikjer, ampak prav nikjer doslej nobene take zatrditve: ne v dneh soneta samega, ne poslej. Odkod torej, če takó brez vira, popolnoma brez vsake priče, dandanes znanje naše in nauk naš: da misli sonet — Luízo? »Sklepamo takó!« Toda li pravilno? In iz česa, odkod pa sklepamo takó? Neposredna si bližina obéh, pesnika in Luíze, v rodbini Luízini? Prešernova lastna, svojeročno zapisana beseda Luízi z dné 21. VI. 1842? — verz: »daß ich für Sie an jedem Tage * die besten Wünsche im Herzen trage« (LZ 1881/377)? In vse tisto nam znano (LZ 1886/673), že več kot le prijateljsko, že očetovski vzgojiteljsko zanimanje Prešernovo prav izza detinstva njenega za Luízo, hčerko »mecena in brata doktorja Hrovata«? Vse res, »solnčila se je ob duševnih žarkih Franceta Prešerna« v detinstvu svojem Luíza Crobathova. (LZ 1898/308; 1886/673). In res je, da sije to solnce tudi v našem sonetu. Toda li tudi tukaj — ná nj o? Pristrčno živa navezanost diha v tistih verzih; in še več: saj skorajda skrb! Kakor da bi nekako že prizadeto rad hotel iz nekega mladostnega káosa, iz neke nedozorele nejasnosti, iz nekake že zabloditve — rešiti jo še o pravem času, da bi ne bilo prepozno, v pravilno spoznanje češ da nekake usodne, za sámo živo življenje njeno resne zadeve; prav kakor da bi jej hotel voljo njeno nágniti, skorajda »za lase potegniti« od nevarne namére, ali celó nepravilnega že početja — k boljši, zánjo bolj pravilni, vse srečnejši misli: táka je beseda Prešernova v tem sonetu »mládi písnici«! In tisti takó kratko odločni, skorajda že strogi ton soneta, malo da ne že sékani ton zabičevanja, kakor da je za lastno srečo ali nesrečo poetu: ali ní tó že tudi svoj nujni glas? »Nikár ne tja, kamor si se namenila! — kamor síliš!« Ali pa morda: kamor so te premotili, zvalili, »pretrapili«? In prav nič, še sence né kekega prizvoka ironije, nič ne satirične primési v tem sonetu, kakor sicer v zgolj literarnih epigramih in sonetih Prešernovih; vse od prve do zadnje besede le sama najgloblja, skrajna resnost! Prav pravilno je zatorej

³ Prešernova beseda, — iz rodbine drja. Crobatha; danes v zagrebški vseučiliški knjižnici (sign.?): Fr. Magdić-Iv. Vrhovnik, še ena posvetitev »Krstu pri Savici«. (Koledar sv. C. in M. 1905.: str. 66. V Lj. 1904).

mladi Pajk vzela ta sonet po vsebini v eno vrsto s „Krstom“ in z »osrčenjem« „Pévcu“!⁴ Ali ne bi pa vse to govorilo — za Luízo? Toda, kjé imamo d o s l e j podatek, da je ta Luíza pa takrat tudi že pésnila? Da je poslej kot »slavna« Luíza Pesjákova, vemo. Toda, sledí li morda iz tega, da pa tudi že takrat, v tisti svoji zgodnji mladosti? tam v letu že 1844, ki je leto soneta »An eine junge Dichterin«!

5) Veljáj, da je tista tradicija iz Levstikovih dni! Da je torej sonet umevala prav takó kakor ga mí, že vsa Levstikova doba. Toda spet, — o d k o d pa tá takó? Ko bi le vedeli! Ugotoviti, dognati nam je to šele! Situacija pa je po vsem, kar doslej, zdaj tu na tem mestu za nas že táka-le:

- a) če si je zajéla Levstikova doba to umevanje sáma edinole iz soneta samega, kot svoj zgoj subjektivni komentar, nima njen nauk, njena »misel« — nobene zadostne opore, pa zatorej tudi ne nam nobene zadostne veljave;
- b) če pa so imeli v Levstikovi dobi kje kak drugi (konkretno »objektivni«) dokument za svojo razlago Prešernovega soneta na imé Luízino, ki ga pa le mí dandanes žal da več ne poznamo, — potem nam je vprašanje le to: ali so ga imeli iz živih u s t Prešerna samega kot avtorja? ali pa iz u s t morda Luíze sáme kot prizadete sodobnice Prešernove in njihove, pač zadostno verodostojne torej priče. Ali pa slednjič morda le iz pričevanja, ki jim ga je dal — kdo tretji? Ker m o r a l i so ga imeti — le iz ž i v i h u s t!

Kjé imamo pa o vsem tem dandanes kaj poročíla? Nikjer nobenega! V s á literatura ga ne premore! Levstik sam nima nikjer, ne v pismih ne v tiskanih spisih, in tudi v rokopisni ostalini, kar je poznano doslej, ni črke ne o tem, kakor né o tisti tradiciji sámi. Njegovo »Gradivo za Prešerna« sámo, v licejski dandanes Ms. 486, ima pač na posebnem listu (Ms. 486/107) čist, lastnoročno Levstikov prepis soneta »An eine junge Dichterin«, in sicer s podčrtano besedo »d e i - n e r« v 8. verzu: prepis torej Prešernovega rokopisa (de 1845) iz cenzurnega duplikata Poezij v ljubljanskem muzeju, ne pa tiska iz Carniolije (de 1844). Na koncu svojega prepisa ima tam Levstik k naslovu tudi še svojo pripombo pod črto: »*) Ta sonet je bil 1. julija 1844. l. natisnen v „Karnijoliji.“ Tudi v cenzurni rokopis je vzprijet brez malega nepopravljen.« Druzega pa nič! Poznal je torej tam Levstik že obá vira, ki sta tudi nam dandanes, več kot 45 let po smrti njegovi, prav takó še vedno edina. Kakega drugega, še nadaljnjega, nam novega znanja o tem sonetu pa tam Levstik ní pokazal: ne na tistem listu samem, ne sicer kje drugjé v »Gradivu«. Dokaz nam je tisti prepis tam v »Gradivu« pač, da je Levstik nameraval kakor vse nemške Prešernove tudi ta sonet vsprejeti v svojo »komentirano

⁴ Kakó 1912 »Citanka«/149? In kakó nató leta 1915? Gl.: Žigon Avg., »Francè Prešeren poet in umetnik«, str. Lxv, pa op. 20 na str. 26! Toda nič ne — o Luízi!

izdajo Prešerna«, in sicer iz cenzurnega rokopisa »Poezija«. Več pa nam ta list ne pové. Rezultat je torej tudi ob njem isti kakor ob ostalih spisih Levstikovih: tudi v svojem »Gradivu za Prešerna« nima Levstik ni trohice ne — o isti sporni tradiciji, češ da sonet »An eine junge Dichterin« „veljá“ Luízi; pa tudi ne besedice, ki bi nam povedala ali dala vsaj domnevati — vir: izvor tega komentarja o spornem sonetu! Dà, še tega nam Levstik sam nikjer ne potrđi, da so ta komentar takrat sploh že poznali! Toda še bolj pa pogreje in kar osupne človeka ugotovitev, da kakor Levstik, kakor Luíza sama, prav takó tudi ves krog Levstikov, vsi krogi Luízini, vsa literatura tistih dni — nič o vsem tem! Ne Levec (Z 1879, LZ 1881, ne sicer!). Ne Cimperman (LZ 1881). In tudi Pintar ne nikjer. Pa Marn, ki nam je sicer ohranil toliko takih skritih drobtinic? Tudi tá (1880, XVIII./52, kjer sonet le registrira,) — nič! Kakor ne prej Macun (1863: »Kratek pregled slovenske literature«), in poslej Glaser (II.: 1895; IV./31: 1898), ki tega soneta obá še omenita ne. In Stritar (VI./255) enako! In Ernestina? In Tomo Zupan? In Iv. Vrhovnik, l. c.? Žal, vsi doslej nič.⁵

⁵ Tudi: Ms. 393, Ljubljana, v licejski, (rokopis z naslovom *Slovenska zgodovina, literatura & mitologija*), kjer je kot dijak »Str. 89—169 spisal Vinko St. po tumačenju g. učitelja *Terdina-ta na Reci* godine 1864. & 1865.«, v ta Rkp. pa »Prepisal J. Zp. Dobravski 1869« [t. j.: »Joža Zupan, pozneje dekan v Dolini pri Trstu«], tega soneta, prav kakor da bi ga ne bilo na svetu, še omeni né, dasi razne druge nemške sonete Prešernove. — In tudi še drugi tam rokopis: Ms. 395 (z naslovnim listom: »*Slovensko slovstvo* po predavanjih prof. Fr. Levca spisal S. Rutar. Gorica & Gradec 1872—1875.«) Luíze Pesjakove kakor Trdina še omenja ne, a tudi ne (v poglavju »France Preširen« na stranéh 123—180) soneta »An eine junge Dichterin«, dasi na str. 150 govori o nemških pesmih in prevodih Prešernovih, ter jih 6 navaja z imenom, toda le kar jih je v Prešernovi zapuščini. — Izmed člankov o Prešernu v nemški besedi vem le, da ta sonet omenjata dva: Dné 4. febr. 1865 (Blätter aus Krain 1865, Nr. 5) August Dimitz v svojem članku »Vodnik und Prešern. Gedenkblatt zum 3. und 8. Februar 1865.« Na str. 20 je tam naš kronološko prvi opis Prešernovega cenzurnega rokopisa *Poezija* v »kranjskem dež. muzeju«, (tja pridobljenega nekako 4 leta poprej iz Metelkove zapuščine); in ko govori o »Namécku« (»Anhang«) nemških pesmi, ima Dimitz na koncu o našem sonetu (na str. 20/21) stavek: »In dem folgenden Gedichte rath er [Preš.] einer jungen / Dichterin, die Myrthe und nicht das „freudenlose“ Lorberreis zu ergreifen.« Einer jungen Dichterin, goli naslov soneta; torej tudi nič ne, kateri! Pa je Louise, takrat že ravnokar zaslovéla gospa Pesjakova, prav gotovo to brala sama; saj je bila naročnica listu, in celó sotrudnica — s svojimi nemškimi verzi. In da se ní nič oglasila? Drugi vir: P. Radics, »/Anastasis Grün's Lehrer und Freund / der slovenische Dichter / France Preschiren / als deutscher Poet.« (Leipzig 1882.: v licejski 42425), je zbral in ponatisnil v tej brošurici Prešernove dotakrat že objavljene nemške pesmi Prešernove, in sicer iz časnikov le, (takoj po preteku 30 let po smrti avtorjevi!). In takó na str. 26 tudi sonet »An eine junge Dichterin. (1844.)«, s tekstom (na str. 25), da je ta »Gedicht« Prešernov »der Freundschaft gewidmet« (kakor sonet »An — Anton Tschopp«); in sicer da so to verzi »an ein junges befreundetes Mädchen, das eine Dichterin werden wollte.« Zeló točno: eine Dichterin werden wollte! A da bi to bila Luíza, ki je takrat (l. 1882) še vedno bila med živimi, — o tem tudi Radics ničesa ne vé!

»Tabula rasa« torej? Pastorka ta sonet, — in to nele v literaturi samó naši? Več kot čudno vse to, ko je vendar Luíza sama še živela takrat in preživela Levstika in Levstikovo dobo prav tja do nastopa že »moderne« naše!⁶ Vsaj prvi trijé (Levstik, Cimperman, Levec), — pa so z Luízo vendar občevali literarno in osebno, Levstik jo je še celó kot skriptor hodil slovenščine učít na dom (izporočilo Luizine hčerke Eme 1920), a Cimperman, zlasti Cimperman pa je prepeval njeno slavo, in (pač iz živih ust njenih!) obešal kar ob véliki zvon vse, kar je bilo na slavni gospéj slavnega zaradi Prešerna (LZ 1881/376). Pa da bi prav tá sonet bila gospa zamolčala — vsem? Ali ga je sama pozabila? Ali pa je bila gospá morda celó kaj huda nanj? da jej ni bil torej kaj po godu? Ali je videla morda gospa kakor mladi Peter Pajk — v njem problem, vprašanje »volje in moči«? Ali pa je le moje znanje nepopolno in nezadostno? Kak vir morda pozabljen, kak citat prezrt kje? Morda tó! Pa naj prispéva, kdor vé! Saj zató pa pišemo, razpravljamo, izsledujemo, da se *stvar* — bistrí (ž njo mí!), stopnjema dožene, slednjič udogotóví! Če nihče ne začne, pa stvarí — sploh ní. Toda začéti, zastáviti, — tó je tista! Imamo »Kronološki pregled« (prerez po stanju iz leta 1913); v njem jasno in dosledno potezo prav od kraja pa tja do konca: nadelano cesto; možnost hitre orientacije: odprto zdaj okó, kjer je bila dotlej slepota; (kar bilo le mogoče) v e s t n o, vsaj človeški torej zanesljivo i z h o d i š č e raziskovanju, stremljenju *iz fiksne točke* poslej v nadaljnji razvoj n a v z g o r: popravljanju, novemu dostavljanju, skupnemu i z p o p o l n j e v a n j u. »Niso sezidali Rima v enem dnevu«, a tudi ne v enem letu!⁷ Kakó prepotrebno pa bi nam bilo zdaj še ono drugo izhodišče v prešernoslovju: prav takó podrobno popolni »*Pregled vse literature in vseh citatov o Prešernu*«! Pač bi se ob takem izhodišču tudi zdaj tu dalo vendarle dognati morda — kaj več, ali vsaj kaj bolj pozitivno gotovega! *Let je že dovolj* — ali smo se že kaj zganili?⁸

⁶ Fr. Levstik: * Retje 28. IX. 1831, † Lj. 16. XI. 1887. — Jos. Cimperman: * Lj. 19. II. 1847, † Lj. 5. V. 1893. — Luíza Pesjakova, roj. Crobath: * Lj. 12. VI. 1828, † Lj. 31. III. 1898 zvečer ¼ 10; stara le dobre 3 mesece manj do 70 let. (LaibZtg. 1898. Nr. 73 & 74.: Parte.)

⁷ Kronološki pregled, str. 96! — Ní ves brez hibe. In tudi ní mogoče, da bi bilo te vrste delo! Marsikaj dandanes tudi že ní več takó, kakor je bilo leta 1913. »Cuncta fluunt!« pravi tam stran 2.! Sam sem že to in ono (in še marsikaj bom!) tam izpodmaknil, ker sem si v teh 20 letih odtedaj pa do danes marsikaj dognal, da je po resnici drugače kot je tam zapisano. Saj je »Kron. pregled« prerez položaja, situacije iz leta 1913! Toda smer, poteza, zlasti »zadnja doba«, (tam prvič pri nas izkopana izpod groblje Bleiweisove dobe,) doba namreč Prešernova od »Krstá« do smrti: tó pa je še danes, po 20 letih, v polni, nedotaknjeni, neizpodmaknjeni veljavi, in bo še 50 let za nami; dasi vsled razvoja naravno da z leti bolj in bolj vrzélasto. Dve tri malenkosti, ki jih je sicer dozdej kritika oponesla, v tej potezi še štejejo né! Zató, kakor tam leta 1913, tudi še danes — ta Pregled — organsko izhodišče!

⁸ Ní bil pa »Kron. pregled« leta 1913 pisan in tiskan za tó, da bi nam kdo posléj, še leta 1932 trosil v knjigo n. pr. táko, le na pol resnično zmes

Takó je bilo, takó je še danes torej s tem sonetom »An eine junge Dichterin« kot svojim problemom v prešernoslovju. Živí, plava med nami tradicija o njem, živí in plava (sam sem jo prejél od tam!) že iz Levstikovih časov; toda brez pravega potrdíla, neznano nam odkod zajéta.

Peter Pajk, o stvári pač le tradicionalno poučen kakor smo bili mi vsi, dasi sámí ne vemo pravzaprav točno odkod, nam je to tradicijo, to iz prejšnjih že časov podedovano vest (ali morda po prvotnem zgolj mnenje le?), zajél v najkrajšo formulo — in dal ž njo novo naslovno imé sonetu; pripojil je takó tisto tradicijo, tisti komentar o sonetu — neločljivo v sonet sam, vtisnil jima s tem obenem pečat česda popolne dognanosti! Jaz sam še né doslej! Odkar mislim r é s s á m, usmérjeno zoper tuje vplive in »misli«, le iz dane stvari sáme — o stvári, kakršna pač j è sama na sebi pred máno: sem tisti komentar na imé Luíze Crobathove gledal z odločno skepsó. Zdel se mi ní v sonetu samem zadostno podprt; od nobene strani pa mu nisem mogel sicer dobiti zadostne in docela zadovoljive utemeljitve. Zaman je bilo vse brskávo iskánje za kakim jasním d o k u m e n t o m ! Še ob smrti Luízini († 31. III. 1898) nam niso nikjer ničesa zapisali — o tej tradiciji! Pa se mi je torej zdelo, da bo ta komentar o sonetu le prazna ljubljanska govoríca; bajka le, kakršne so se mi izkazale vse one o Prešernovih »Pod ôknom«,⁹ »Ukází«, »Prôšnja«, a zlasti tudi o »Mornárju«, ki čes »da je Prešeren ‚mislil‘ v njem — Andreja Smoleta«!¹⁰ Takó, se mi je zdelo, bó zdaj tu pač najbrže tudi s sonetom »An eine junge Dichterin«, — z Luízo Crobathovo. Gola prazna kombinacija, — fantazija nedognanega znanja, quid pro quo! Zlasti mi je bilo tisto pismo Prešernovo v verzih, Luízi za god z dné 21. VI. 1842, torej samó skorajda točno dvé leti p r e d sonetom »An eine junge Dichterin« (1844), precéj konkretne opore

o Kranjski čbelici, kakor (LZ 1932/719) čes »da sta ... izšla zadnja zvezka [njena] v večji nakladi (četrti v tisoč, peti v dva tisoč, prvi trije pa v šest sto izvodih)«! »Kron. pregled« je s trdom in s posebno pozornostjo ugotovil d v a k r a t, da I.: 600 + 400 (str. 4, 50); II.: 600 + 625 (str. 5, 75); III.: 600 + 400 (str. 7, 81); IV.: 1000, in sicer 900 + 100 (str. 50); V.: 1000 (str. 77); kar tudi še drugič na str. 81 skupno: v posebni, pač dovolj pregledni tabeli! — Če pa je avtor zasledil in ugotovil kje poslej drugačne podatke, povéj nam vi re svoje, da si jih gremo še mí tja ogledat in si potem pač popravimo prejšnjo »zmoto«! Prešernoslovec *pomni*: o r g a n s k o i z h o d i š č e je v naši javni *literaturi* od leta 1913, ali vsaj 1923 nadalje vsemu prešernoslovju poslej — »Kronološki pregled«, tudi še d a n e s, pa bodi tak ali tak!

⁹ Staroslav [Vrhovnik Iv.], Gostilne v stari Ljubljani. [Lj.] 1926./25. Brez upoštevanja, kar že: Žigon Avg., »Kronološki pregled«, str. 56. Celovec 1913. (Tu 1926 že: »Kd.«!). In [l. 1917]: Žigon Avg., »Francè Prešeren poet in umetnik. Opomba 72: str. 69/70 (vir: J. Debevec-J. Zabukovec, Levec). Pa slednjič taka bajka — tudi tista v letu 1833! (Isti, »Letnica 1833«: ČZN 1906.) Vse to je »Kron. pregled« 1913 — zatrl za vse čase!

¹⁰ Stritar 1866/31, — K. Glaser 1895, II./151, ne: III. (Več o tem že l. 1917: Žigon Avg., Francè Prešeren poet in umetnik. Opomba 72: str. 70 in pod črto.)

zoper tisti, neznanu vsem odkod porojeni komentar; opore za domnevo: da je vse vkup le zgolj ljubljanska »fabula«!

Dem Wohlgebornen Fräulein Aloisia Crobath.

Nicht groß ist mehr des Tages Rest,
Nun hab' ich erst erfahren,
Daß heute schon Ihr Namensfest;
Ich kann mich nicht verwahren
Vor dem Vorwurf, daß zu spät
Ich im Kalender nachgespäht,
Wann des heiligen Alois wird gedacht;
Doch dürfte ich in Anbetracht,
Daß ich für Sie an jedem Tage
Die besten Wünsche im Herzen trage
Erscheinen nicht ganz ungalant,
Obwohl ein später Gratulant.

Laibach am 21 Juni 1842 um 6 Uhr Abends

Dr Franz Xav. Prešérn m/p ¹¹

Ali niso ti verzi sila konkretno, na pol šaljivo kramljanje, takó čisto otroško brbljanje le — z otrokom še, ki resnosti dneva in dnevnih skrbí še ni da bi doumevalo? In dvě leti, samó dvě leti nató — pa isti Luízi takó globok sonet, takó življenjsko-resna beseda! Ali je toliko razlika mogoče strniti — ob le dveh letih razdobja? Premlada še, prenedozoréla, da bi tisti sonet svoj bil sploh mogel nasloviti nánjo Prešeren, se mi je vedno in vedno videla Luíza. Saj ní tiste življenjske globokosti soneta Prešernovega pač še prav nič mogla douméti — v svojih takratnih letih! Toda, imel sem pa spet

¹¹ Original, s črnilom in gosjim peresom, je v nagli pisavi, toda čedno pisan s frakturo; le kar je tukaj v tisku s kurzivo, ima original v latinici. — V naslovu ima Prešernov rokopisni izvirnik v besedi »Fräulein« kljukco nad frakturnim u s črnilom izpuščeno; pripisana pa je s svinčnikom, torej dodatno ob prebranju; in sicer z zeló značilno (navzgor zavihnjeno, ovalno, váse zaprto) potezo Prešernove pisave. Na koncu 10. verza, za glagolom »trage« v originalu ní nobenega ločila. Znaki le hitrice? — Pisano je to Prešernovo pismo na prvi strani dvolistne pisemske pole, v vélikem 4°, (fin, tenák papir BATH s krono), zloženo na $\frac{1}{4}$; zunaj brez naslova. — Dosedanji tisk: Jos. Cimperman, »Preširen gratulans.« (Prva objava, z uvodom: LZ 1881/377, šte. 6., dné 1. VI.); z izpuščenim zlogom »ganz« v 11. (predzadnjem) verzu, zaradi česar je naslednji LZ/1881, šte. 7., zadaj na ovojnih platnicah prinesel tostvarni »Popravek«. (Glej o tem: LZ 1920/611, op. 16. pod črto.) — Drugi tisk: L. Pintar, »Dr. Franz Prešeren / Deutsche Gedichte.« (Laibach 1902.), na str. 45.; s Pintarjevim naslovom: »Gratulationsgedicht dem wohlgeborenen Fräulein Aloisia Crobath.«, in s citatom njegovim, da tiskano tam po viru: »Ljublj. Zv. 1881 pag 377.« Odtod torej, da tudi pri Pintarju predzadnji verz brez »ganz«, z neupoštevanjem dodanega »Popravka«. — (Cfr.: LZ 1920/611.) Žal pa, da je Pintar opustil Prešernov datum pod tekstom! — Tretji: Avg. Pirjevec, Dóktorja Francéta Prešerna / Zbrano delo / V Ljublj. 1929, str. 237: prvič pri nas tekst pravilno objavljen (žal da sine dato!), po Prešernovem originalnem rokopisu v licejski (danes tam: Ms. 488/I., kamor ga je pridobil dr. Žigon z nakupom z dné 2. X. 1920; cfr.: LZ 1920/611). — In slednjič, zdaj tu, kjer je Prešernov original prvič pri nas ves, in objavljen kot tó, kar je rés: kot pismo.

pomiselke, češ: kdó pa vé, kaj se pravzaprav skriva za tem sonetom? Bog vedi, če je res vsa možnost izključena! Pintarjev doživljaj ob Prešernovem sonetu »An Pauschek und Stelzich« mi je bil opomin k opreznosti!¹² Zató se tisti tradiciji tudi nisem uprl nikjer; kakor zánjo, takó tudi zoper njo nisem imel nikjer zadosti opore, — ker nikjer ne nobenega potrdíla. In takó ima »Kron. pregled« leta 1913 (na str. 57) le goli fakt, — brez nikake pripombe o tistem tradicionalnem umevanju soneta tam iz Levstikove že dobe — na imé Luíze Crobathove: ni besedice ne o tistem komentarju samem, in ne zánj ne zoper njega. Zlasti, ko mi je takrat, in tudi še poslej — tja do konca samega leta 1920 ždél in samotáril ta sonet v prelestni oazi poezije Prešernove takó zapuščeno osamljen, takó skrivnostno sam záse, takó izobčeno sam brez vse zveze, brez vsake perspektive tja v globíno zaledja, takó neprodirno zastrt, in zaprt sam edinole váse!

Takó torej tja — do jeseni, skoraj do zime leta 1920. In odkod — preokrenítev?

(Dalje)

V Ljubljani, 6. VII. 1933.

ANTON BREZNIK

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

Jurčičeva jezikovna mešanica je morala naleteti na odpor. Še preden pa se je to zgodilo, se je njemu samemu začel podirati jezikovni sestav, ki si ga je bil zgradil. V prvih letih, ko je začel uvajati srbskohrvatske besede, je mislil, da se mora novi smeri v jeziku ukloniti tudi umetnost. Od l. 1872 do 1874 je pisal tudi povesti v takem jeziku kot časnikarske članke. Pozneje ga je slovstveno delo prisililo, da je potegnil črto med »veliko-literarnimi stvarmi«, kot se je sam izrazil, in med navadnimi. Med velikoliterarne stvari je pač štél časnikarstvo in znanost, kajti l. 1875 je med dnevnimi novicami poročal: »... literarni naš veteran g. Trstenjak misli svoje prihodnje spise v hrvaščini izdati.« K temu je pristavil: »V strogo znanostnih rečeh pač treba zedinjenja s Hrvati« (SN 1875, 151. 2).

V umetnostnem jeziku se začne preobrat že l. 1875, ko se je začel spet resno ukvarjati z umetnostjo in snovati romane: Doktor Zober, Mej dvema stoloma itd. Umetnost ga je spet zanesla od časnikarskega dela nazaj v domače kraje, med znane kmete in izobražence med

¹² LZ 1898/118, 255: L. P., Akrostihida pri Prešernu. (Sploh šele prva objava tega soneta pri nas: šele l. 1898! In Pintarjev komentar.) Vzglede, kakó se zida — »Rim«! Boril se je s temò preteklosti Pintar tam kakor Levstikov pedenj-človek z lastno svojo laket-brado in s pomočjó prof. Friedicha Žaklja slednjič presenetil takratni literarni svet s trdno ugotovitvijo, k o m u »veljác ta sonet Prešernov.

dvajset let za ostalo Evropo. Ni bilo. In morda bo kdo vprav zato brž pristavil: Dajmo, počakajmo s tem! Tako lepo in v miru božjem smo igrali, kasirali, peli, pili in bili veseli vse doslej. Vse te laične brklarije pri nas še dolgo niso aktualne in vrhu tega — vse skupaj je še prehodna stvar. Dajmo, počakajmo! — In vendar se že prav jasno vidi, kam gre ta tok in kako se bo sčistil. Seveda pa nam še v sanjah ne pride na mar, da bi kogarkoli, najmanj pa naše diletante »spreobračali«.

Klic novega igranja gre, do koder hoče. Pokličče tega in onega. Vzklilo bo in se pojavilo. Času nihče ne uide.

Kali so že marsikje: zlasti med krščansko in marksistično delavsko mladino pri nas, tudi med to in ono ljudsko igravsko družino, v kolikor jih ni zadnja slana vzela. Vsem na čelu so pač bili študentje tu in tam. To pa je tudi vse.

Seveda nam manjka iger. Dejal bi še, da nam manjka — ljudi, posebno med »književniki«. Takih, ki imajo zares nekaj več obzorja kot seže do Ljubljani najbližjega podeželskega »ljudskega« odra...

In še to bi pristavil: kdorkoli bo poskušal pri nas ustvarjati — ljudski teater, bo moral dobro pretekniti vse te reči, ki se drugod po svetu pletejo, da ga čas ne bo postavil na laž.

DR AVG. ŽIGON

DROBNI PRISPEVKI

1. »Sonet Luizi Chrobat«. 1844.

PRVI DEL: DES RUHMES PFAD

LUIZA CROBATHOVA si je tiste dni pisala dnevnik. In to ne morda kot začetnica šele, ampak že »nekaj let«. Otrok, vsaj napol še, pa že — nekaj let? Dokaza »na okó« sicer ní; toda Luízini lastni besedi (kakor je mladostna) ní razloga, da bi tega ne verjeli. Ob novem letu 1844tega, v letu torej Prešernovega soneta »An eine junge Dichterin«, si je namreč Luíza, 15-letna, komaj le pol leta v svojem 16tem, zapisala (po duhu gosposke in gospode v tisti takratni Ljubljani) v nemški govornici in pisavi (v »gotici-frakturi«) seveda, z gosjim še peresom: »[1844. Jänner.] Den 1ten. — Ich habe einige Jahre ein Tagebuch geführt, doch es enthielt größtentheils nur die Beschreibung meines äußern Lebens; jetzt will ich meine innern Gefühle sprechen und mein Inneres sich erschließen lassen. Nach Jahren werde ich dann mich vielleicht über manches thöricht schelten, doch ist es[,] wie ich in dem Buche einer vortrefflichen Schriftstellerin las, eine gute nicht genug anzuempfehlende Gewohnheit. So will ich mir denn von meinen Lebenseindrücken, Gedanken und Empfindungen

Rechenschaft geben. — « Pa bi dvojbili? Le žal, da se nam ni ohranilo nič tistih prejšnjih zapiskov Luízinih, ampak letnik 1844 šele kot prvi, iz dni od 1. I. do 31. XII., z Luízinih lastnoročnim podpisom na koncu: »*Louise Crobath*« (kakor se je sam podpisoval dosledno kot »Dr Crobath« tudi oče njen). Pridobil sem jeseni leta 1920 ta letnik (nakup z dné 2. X.!) z letnikom 1845 in 1846 vred licejski v Ljubljani. »Čenče« baje. Brezpomembnost torej? Praznost morda? Ali češ da nezanesljivost pisma in besede? Pa bodi: postojmo, zaustávimo se za hip predvsem — ob verodostojnosti vira!

1) V svoji ravnokar sprej citirani besedi nas preseneti Luíza, da si zavestno zastavi ob svojem dnevniku (napol otrok še) gotov princip: direktivo, češ da to leto ne več kakor doslej, ampak letos da — navznoter, tja váse s pogledom in peresom, v misli svoje in osebna čustvovanja! In naj bi se tudi morda pozneje morala smejati sama sebi (češ: »mich vielleicht — thöricht schelten«): osvoji si hoté Luíza vendarle že tu — nasvet svoje »dobre pisateljice«. In piše si Luíza doživetja svoja subjektivno preverjena, da jih ne piše za druge, ampak le in edinole sama sebi: poznejšim letom svojim; tisti Luízi torej, ki je zdaj še ní, ki pa bó nekoč, dorastla, v dorastlosti dozorela, da bo tedaj nekoč sedanjo presojala. Pa bi si lagala — sama sebi, tja v poznejša leta svoja? Saj je namera in volja njena ravno nasprotno: resničnost, ki si jo hoče najti o sebi v teh zapiskih svojih! »[1845. Juli.] den 23ten. — Ich zögere beinahe die Feder zu ergreifen, [denn] weil ich [mich] schäme¹ das heute Erlebte aufzuzeichnen, denn dadurch wird mein leichtsinniger Character nur zu grell ins Licht treten. Diese Blätter jedoch sollen Wahrheit enthalten, denn / in ihnen will ich mich selbst² nach Jahren wiederfinden, fort also mit jeder falschen Schaam, mit jeder Entschuldigung[,] ich muß mich aller meiner Fehler aufrichtig anklagen.« (1845: list 76). In od druge strani, istega leta, pred odhodom poleti na »kmete« v Zeleznike: [1845. August.] den 24ten. | Adieu, geliebtes Tagebuch. Du verschwiegenster, treuester der Freunde, bald sehe ich Dich wieder! — — —« (1845: list 121). Zaupljivo, kakor zanesljivemu prijatelju, se torej Luíza izpoveduje svojemu dnevniku: hoté iz dna duše, brez zadržka odkrito po resnici! Zató srečaš marsikjé naravnost zlato naivnost v teh listih njenih. Sv. Rudolfa dan 1844., sama že v popolni toaleti, čaka da se opravijo še ostali domači njeni vsled povabila k prokuratorjevim, k Debellačkovim zvečer na »domačo zabavo« s plesom; pa se jej tik pred odhodom hipoma, kar tako-le mimogrede utrne s peresa biserček čiste naivnosti: »[1844. April.] Den 17ten. | Heute sehe ich recht hübsch aus, das sagt mir der Spiegel, ich habe ein neues dunkel blaues Kleid an, das vortrefflich gemacht ist und meine *Taille* wirklich schön bildet, frisirt bin ich allerliebste[,] ich habe einen neuen Kopfputz, — „bist wohl recht närrisch, solch Flitter macht Dir Freude“, raunt mir der Verstand

¹ Rkp: [denn] weil ich [mich] schäme [mich]... (Zapisala je torej najprej: denn ich schäme mich — potem pa popravila: weil ich [mich] schäme...). — Gledé tiska v tej objavi je opomniti: Navadni tisk je v rokopisu originala gotica, kurzivni latinica. V voglatih oklepajih pomeni navadni tisk moje (pravopisne, tudi tekstne in druge) dopolnitve; drobni tisk pa črtana mesta v rokopisnem originalu. Vse drugo kakor je običajno v veljavi. Poševnica sredi teksta / pomeni konec strani, dvě // konec lista; pokončnica | pa je znak za manjši formalni odmor (nova vrsta etc.) in dve || za večji, vsebinski odmor (odnosno za nov odstavek v rokopisu). Med dve pokončnici postavljeno besedilo pomeni nad črto dodatno pripisane korekture, ustavke, dopolnitve: sploh interlinearne pripiske avtorjeve v izvorniku.

² Podčrtala si Luíza sama.

ins Ohr.³ Liebe Klugheit[,] zürne nicht, ich bin ja noch jung, muß mein Leben genießen[,] geb ich ihm zur Antwort. Doch jetzt ist es Zeit hinzugehen[,] 6 Uhr ist längst⁴ vorbei. Es wird himmlisch sein!« (1844: list 22a). Naivno čista odkritost, da se človeku srce nasmehne; tako pristne, živo resnične epizodice iz dna osebnega življenja svojega, iz dna prirode nima vsa poznejša Luíza Pesjakova — ob vsej tisti svoji »slavi«. Ker bila je ob tisti »slavi« tragika njena, da jej je duh ljubljanske »rodoljubne dobe« zameglil otroško dušo, vcepil jej obzirnosti na levo in desno, vzel jej odkritosrčno pristnost; da je zašla v prisluskovanje dobi, zato v narejenost, posiljeno maniriranost, v plehkobo zahtevane fraze: v bleiweisovstvo žal!⁵

2) Pa vzemimo si še konkretni primer, ali dva, iz žive realnosti, iz otipljivo debele stvarnosti — na tehtnico! Dokaz, oprt na samo abstraktnost notranjosti, zahteva oster, zelo živ »čut za resnico«, v življenjskih preizkušnjah izostrén, toda že sploh dan le sila redkim! Grozota, ki jo prebridko čutimo takoj — vsi onkraj slovarja in slovnice, vsi onkraj kartoteke in gole bibliografije. In zlasti ob umetnosti, konkretno: ob vsaki umetnini. Odtod Goethejeva: »wahre Kunstkenner so selten wie wahre Künstler!« Svet dejstev tam onkraj svetá »na okó«. Svet, ki je o njem izrekel isti Goethe: »Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen!« »Imponderabilia« za čute, ki jih ne moreš deti pod noben vatel, ne na nobeno tehtnico; ki niso nikoli bila, nikoli ne bodo, niso — za Cesto. Lahka zato »politika« ž njimi!

Luíza: »[1846. Juni.] den 28ten. | Ich wurde heute Nachts um 1 Uhr durch Feuerlärm aus dem⁶ Schläfe geweckt[,] ich tratt an's Fenster, man eilte gegen die große Allee und als ich einen der Vorübergehenden fragte wo es brenne, antwortete er „in Rosenbach“. || Diese Aussage bestätigt sich[,] denn in meinem lieben Oberrosenbach sollen alle Gebäude[,] sogar ein [G] großer Theil des Viehes verbrannt sein. Die armen Leute! —« In dva dni nató: »den 30ten. | Wir gingen heute mit Falkland⁷ nach Oberrosenbach, die Brandstätte ansehen. Welch trauriger, herzerreißender Anblick! Vom Hauptgebäude stehen die nackten Wände⁸, die Nebengebäude sind bis zum Grund niedergebrannt, die Tischchen und Bäume liegen verkohlt umher, und um Alles dieß die trauernden, weinenden Menschen — o ich / war herzlich froh[,] als mir dieses trübe Schauspiel wieder entrückt war! —« [1846: list 85.]

³ Rkp ima tu vejico, pač pomotoma, ker jej tam sledi velika začetnica.

⁴ Rkp: langst

⁵ Resnost Luízino ob spisovanju dnevnika nam sicer potrja in dokazuje tudi 14 konceptnih in drugih lističev, ki so se nam še ohranili v prilogi k prvemu letniku (iz l. 1844). Pričajo nam še dandanes, kakó si je Luíza ponekod najpoprej koncipirala tekste pred zapisom v dnevnik sam, zlasti pri težavnejših partijah, kakršni so bili n. pr. nagli dialogi, ki si jih je pa hotela vloviti točno po besedi, kakor je bila, in si jih ohraniti točno po resnici, kakor so se vršili. Ta trud njen nam pač govori tudi svojo besedo zoper — »čenče«!

⁶ Rkp: den... (Luíza večkrat zamenjuje v sklanjatvi moškega členu in pridevnika ednine zmotno tretji sklon (*m*) s četrtem (*n*); da si prihranim poslej gledé te napake vsakokratno posebno korekturno opombico, opozorim tu, da pomeni v tej objavi tak *m* ali *n* mojo korekturo teksta, kjer ima Luíza *n* namestu *m*, včasih tudi obratno.

⁷ Stalni pseudonim v dnevniku Luízinem! — za pravo rodbinsko ime: Alois v. Znaimwerth, Korošec po rojstvu, takrat v 2. letu filozofije v Ljubljani; starejši sin takratnega gub. tajnika (»Joh. Ritter v. Znaimwerth«). »Znaimwerth« = z neuem Werth; prim.: nekdanji Rudolfs-werth; pa: Maria-Wörth, itd!. (= »Werder«, t. j. »eine Insel in einem Flusse«; pa tudi: naselbina, selo, [kakor »Sprachinsel«]; cf. Costa H., Reiseerinnerungen, Laibach 1848.: str. 109).

⁸ Rkp: Wände (opustitev znamenja za preglas).

Po Lužinem so torej na Rožniku imeli požar tam o sv. Petru in Pavlu l. 1846.: tisto noč od sobote 27. VI. na nedeljo 28. VI. In kaj so nam zapisale Bleiweisove »Novice« kmetijske družbe, dasi šele v sredo 8. VII. 1846., 10 dni za Luízo, med »novicami iz Ljubljane« (na str. 108) o tem dogodku pri sosedovih?

»(Cerkovnik na Rožnim potoku (Rosenbach) poleg Ljubljane je 27. dan Rožniga cveta po noči pogorel. Oginj je segal takó naglo od poslopja do poslopja, de mu je clo nekaj živine zgorelo; on sam se je takó opeknel, de so ga v bolnišnico mogli peljati. — Veselo je bilo slišati, de je imel pogorele svoje pohištvo zavarvano. Kar mu je pa odveč pogorelo, mu bojo dobrotljivi Ljubljančanje in Ljubljančanke perdali, ki pogostama hodijo na ta prijetni hribčik h materi Božji v cerkev, ali pa pod milim nebam razveselovat se in kofê pit.«

Dva različna, neodvisna vira o dogodku, in oba o njem točno isto. Ali je ta soglasnost morda pa tu le srečen slučaj? ter né morda še potrdila, izpričevala dovolj o zanesljivosti, in zató verodostojnosti zapiskov Lužinih?

3) Lenka Prešernova, sestra poetova, osmi otrok, (* 26. IV. 1811 v Vrbi, † 5. VIII. 1891 v Lj.)⁹ pripoveduje, da je Prešeren z drjem. Crobathom obiskal v šent Rupertu pri Beljaku nekoč brata Jurija, ki sta živeli takrat tam pri njem kot župniku tudi dve sestri, Urša in Lenka sama, — takó-le:

»Tudi doktor je prišel enkrat v šent Ropret. Bil je pa še v Ljubljani takrat, ko je gori prišel. Matere ni bilo več; so bili že pokopani. Dr. Crobath je bil z njim gori in je pripeljal seboj svojo 15 do 16 let staro hčerko (to je pozneja pesnica in pisateljica Luiza Pesjakova). — Nikamor drugam na Koroškem ni doktor k nam prišel, le samo v šent Ropret.« (str. 25). — »Iz Ljubljane nas je na Koroško v šent Ropret takrat prišel obiskat, ko je vedel, da bo advokat.« (str. 29). — »Kmalu po materini smrti je doktor prišel s Crobathom k nam v šent Ropret« [ter da je takrat tudi miril rodbinske spore med njimi sestrami zaradi dote in pa zapuščine 2.000 gld. po stricu župniku Froncu na Skaručini]. (str. 30). — »Ko je z doktor[jem] Crobathom prišel v šent Ropret kmalu po materini smrti, je bil že prav debel.« (str. 48). — »Ko je v šent Ropret prišel, je bil v črnem / fraku, ker je to bilo po leti.« (str. 49/50).¹⁰

⁹ T. Zupan, Črtice iz dr. Prešerinove rodovine (SN 1878, 24. V., štev. 119: Listek.); T. Zupan, obsmrtno naznanilo (parte) o Alenki Prešernovi (SN in Slov. 1891, 6. VIII., štev. 177; LaibZtg. 1891, 7. VIII., štev. 178). [»Novice« in »Zg. Danica« nič o tem.] — T. Zupan, nagrobnik Zupanove rodovine pri Sv. Krištofu v Lj. (prvi ob vhodu v II. oddelek, na levi od grobnice »Pisateljskega društva«): danes, 20. VIII. 1935, le po travi razmetano kamenje še; napisne plošče ni več tam. — Žal, da: T. Zupan, »Lenka o Prešernu« (Celje, 1933: prelepa brošurica!) — teh dveh življenjskih podatkov o Lenki, vsebinski avtorici knjige, nima (n. pr. sprej pod sliko njeno); ko (zeló prav) o Katri.

¹⁰ T. Zupan, Kako Lenka Prešernova svojega brata, pesnika, popisuje. (»Mohorjeva knjižnica 57. V Celju 1935.«; ponatis iz »Mladike« 1932, pomnožen z Lenkino sliko, in z lepim, zeló dobrodošlim dostavkom o Prešernovi starejši sestri Katri, * 8. IV. 1799, † 2. IX. 1873, torej točno danes pred 60 leti. Vsega vkup 5 pol: broš. 16 Din.) Drobno delce po svoji obsežnosti, izredno in bogato po vsebini: vzrastlo počasi iz čiste in skrbne ljubezni. In v njem spet enkrat »poteza skozi vsega Prešerna«, točno 20 let za ono v »Kronološkem pregledu« iz l. 1913, pri isti Družbi! Da bi bili dobili tudi to potezo vsaj 20 let prej, če je že nismo za stoletnico: marsikateri stavek bi bil pri nas drugačen v tej tehtni dobi razvoja, marsikateri pa kar nemogoč. In nič bi ne bilo škodilo takemu delu, če bi bili to in ono podrobnost že dopolnili: izpremení se razvojema posamnost in pade, ustvarjena poteza — ostáne! Idejni ustvaritelj te poteze, T. Zupan, nam je iz Lenkinega pripovedovanja izobli-

Iz tega se dá ugotoviti kronološki datum, da je bil Prešeren na Koroškem poleteti (juni-juli-avgust?) 1846tega; če ob imenovanju že za advokata v Kranj (dekreti: dunajski 22. VII., celovski 27. VIII., ljubljanski 1. IX. 1846), ali morda še pred imenovanjem, že ni več mogoče dognati.

Pa se tu kar na lepem oglašijo Luízine »čenče« in prispevajo datirano besedo! Imela je navado, da si je v svojem dnevniku zapomnila Luíza vsako odsotnost, vsako bodisi službeno ali počitniško potovanje »papánovo«. In takó imamo tudi junija m. 1846. dve taki notici njeni tam, prvo z dné prve nedelje po prazniku R. T. (po uradni procesiji v stólnici), drugo pa v torek 23. VI.:

[1846. Juni.] »den 14ten. — Wir sahen der Procession bei Frau von *Colerus* zu... || Nachmittag fuhrten| Papa, Marie, Onkel *Brugnak* [brat Luízine matere] und *Do Preschern* nach / Villach. Sie bleiben 10—12 Tage abwesend.« (1846: list 80a/81).

[1846. Juni.] »den 23ten. — Heute Abend kam Papa mit allen Übrigen wohlbehalten nach Hause. Marie brachte ^[uns] verschiedene Kleinigkeiten vom heiligen Kreutz bei Villach, womit sie alle Geschwister / die Mama und die Mägde betheilte.« (1846: list 83a/84).

Spet dva neodvisna si vira. In kakó se drug drugega točno potrjujeta in srečno dopolnjujeta: Lenka Luízo, Luíza Lenko! Da vstane tisti drobní dogodek iz vnanjega življenja Prešernovega naravnost klasično jasen pred nami. In da potrjeno vse kot prav in res, kar o tem pripoveduje Lenka; da netočno torej le, kar nam je dostavil komentarja pisatelj sam (v obklepih). Ní namreč Luíza, ampak bila je takrat s Prešernom na Koroškem njena mlajša sestra »Marie«; Luízo, ki je sicer takó rada potovala, pa je prav takrat slučajno priklepala na Ljubljano huda bolezen: prava pristna — brenčavost prve zaljubljenosti, dasi ne ravno v takratno Ljubljano sámó!

Gotovoda: potentati in ministri, vsa visoka in budoárna politika dobe in dneva, cerkev in država; policijske tajnosti in pikantnosti mesta in dežele, zločinsko prefrigane intrige, tudi sleparske zvijačnosti trgovskih in borznih špekulacij; sploh vsa »odkritja izza kulis«, denar in vsa pohlepna umazana borba »za kruh«; pa kar je še takih »visokih interesov« vsega tistega »višjega« prizadevanja »človeškega«, — gotovoda: Luízi vse to tuj svet! Takih listov njen nedolžni dnevnik n i m a ! Kakó pa naj bi vedelo dekletce, ograjeno še kakor ljub vrtec, kaj o »velikem« življenju! Toda o drobnem vsakdanjem življenju in miljéju takratne predmarčne Ljubljane brez železnic in telegrafa še,

koval v izrednem, preprostem, nalašč ne visoko znanstvenem, stvári zeló primernem slogu čudovito živo sliko o Prešernu človeku; spev, ki je strog sicer glas rodne domače hiše početove, toda glas zdravega, čisto človeškega razuma in čistega srcá, — zató bolj resničen, bolj pravičen, bolj človeško pošten od vseh naših »visokoliterarnih« pogledov na (dokaj izredno) človeško osebnost Prešernovo! Ali se bo ta »novi ton« o njem, ta Lenkin »žarek nove luči« o bratu, pri nas (zoper moč in nasilje, še vedno ne izumrle [neizumrljive li?] metode bleiweisovstva!) obveljavil vsaj poslej? — Mati Prešernova: † 25. IV. 1842, stara dve manj kot 70 let; umrla je torej že več kot štiri leta pred tem Prešernovim potovanjem k bratu in sestram na Koroško. (Cf. Koledar C. M. za l. 1905, str. 61/65: T. Zupan, Ob grobu Prešernove matere. In »Mladika« 1935, 1. X., šte. 10., str. 388/391, kar Lenka o svoji materi: T. Zupan, Mina Prešeren-Svetinova ali pesnika Prešerna mati. * 5. 5. 1774, poročena 7. 2. 1797, † 25. 4. 1842. Kjer na str. 391 reprodukcija nemškega zapiska o njeni smrti, iz župne mrtvaške knjige Šent Rupert pri Beljaku na Koroškem. »Alter: 68 Jahre.«)

in zlasti o ženskega svetá drobnih razmericah tam takrat: nikjér dosléj še né pri nas takega dokumenta! V tem okviru nam je ta dnevnik, dasi zapiski zeló mlade ženske roke, dragocén, živ, resničen vir: živa pestra slika. Kronika naravnost! In prav od té strani nam zdaj tu prispeva Luízin dnevnik svoj kamenček v prešernoslovje: drobtinico vsaj naravnost k boljšemu, globljemu doumevanju Prešernovega geníja, ker — dela!

I.

PETRUZZI

Luízi tistih dní je bil, vsaj od leta 1844. nadalje, v Ljubljani vsako leto vesela doba — predput: vnanje vrvenje, živahnost vnanjih zabav in plesa, pestri dnevi v pisani družbi, kamor so jej primerno privoljevali takrat že tudi njeni starši sámi; žalosten dan pa — sreda pepelnica, konec šumne raztresenosti, začetek dní tihe pokore!

[1844. Februar.] »A s c h e r m i t t w o c h den 21. — Adieu lieber Fasching, liebe herrliche Zeit, o Gott gebe[,] daß ich mich auf's Jahr und noch viele meines Lebens so gut wie heuer unterhalten möchte.¹¹ / Ach wie ganz andere, von denen der vorigen Tage so verschiedene Gefühle haben sich meiner Brust bemeistert, dals| vorherrschendste ist wohl Sehnsucht nach den so angenehmen, zu schnell verflossenen Stunden, und der Wunsch[,] daß sie bald wiederkehren und uns alle im besten Wohlsein antreffen möchten. Ach Aschermittwoch, Schreckenstag!!! [Trije klicaji, in do roba polna vrsta nemih pomišljajev!] || Die Erinnerung [!] muß jetzt Alles ersetzen¹², Alles!« In spet dolga procesija pomišljajev. »Den 23ten. | Der alte Schlendrian ist nun wieder eingetreten, ewiges Einerlei nimmt die Stelle der Unterhaltungen ein. Man muß sich in Alles fügen, manchmahl mit schwerem Herzen.« (1844: list 13). In po tednu presledka od 3. marca nadalje, pa: »Den 10ten [März]. | Die Tage vergehen durch Visiten empfangen und erwidern. Die Martintschitsch kommen oft, Brun[n]er und Thomann sehr oft, besonders ersterer, neulich waren wir bei Burger. Dienstag [t. j. 5./III.] war die Frau von *Gozzany* bei uns. Heute [10./III.: nedelja!] erwarten wir unsere gewöhnlichen [t. j.: nedeljske!] Gäste, auch Frau v. Proscheck sammt Nichte und Netti Paschali [t. j.: hčerko lani (14. XII. 1845) umrlega ljubljanskega advokata Paschalija]...« (1844: list 14a). In lektira: Fridericke Bremer in Bulwer. In en koncert: v soboto 16./III. »das grosse *Stabat mater*, von Rossini«, — za post. In praznik materinega godú v postu (19./III.: Sanctus Josephus), kakor očetov v predputu 3./II., »Sv. Blash«. Praznovala pa je Luíza to leto materin god izjemno srečno, na večernem obisku pri Bärtlovih, kjer so tudi gođovali. »[1844: März.] Den 19ten. |

¹¹ Odmaknili so bili tisti predput Luízo starši njeni nalašč in namenoma iz Ljubljane sredi januarske zime za 14 dni v Kranj, na obisk k teti Avgusti Brugnak (izgovóri: Brunjak; brunatny = braun!), rojeni Zialansky baje iz starega šlezjskega plemstva, k soprogi strica ujca, brata Luízine matere, — da je mogla tam gori »na kmetih« že to leto svoje (30. I.) ja v n o »pod lustre«, na predputni »veliki ples«; česar v Ljubljani sami, dasi osebno sicer dozorela že zanje, »po šegi in spodobnosti« (»nach Anstand und Sitte«) zaradi »ugleda« formalno-korektno še n í s m e l a, šteta še »med otroke«. Tako stroga je bila družabno pač tiste dni Ljubljana!) [V Kranju je bila, kakor piše v dnevniku, Luíza 19. I. 1844 že »seit drei Tagen«. Torej od torka 16. I. pa do četrтка 1. II. (osme ure) zjutraj. Dan pred praznikom (svečnico) šele se je vrnila (»mit Herrn v. Andrioli«) iz Kranja domov: zaradi očetovega godú (= 3. II.)!]

¹² Rkp (pomotoma): ersetzen,

Bei Baertl wars hübsch.¹³ *Josephine* und *Christine* spielten recht brav Theater. Dann sangen sie und spielten Clavier. Die Gesellschaft war zahlreich. Doch wir haben ein Verbrechen begangen, in der hl. Fasten haben wir auch getanzt, aber höchstens anderthalb Stunden. Um 2 Uhr kamen wir nach Hause. Jetzt in der Fasten!« (1844: list 16a). O srečni prav srednjeveški še barok takratne Ljubljane brez železnice in telegrafa! —¹⁴

In v takih tihih dnéh sv. posta, cerkvene misli na smrt, in kakor je videti dvakratno strogih dnéh tam v »stari Ljubljani«, tam še leta 1844.; brez priložnosti, da bi mogla kakorkoli še »od veselja do veselja«; do slučajne izjeme strogo priklenjena (v zimi šel!) na dom le, v svoje misli, v svet svojih spominov le in tajnih sanj; — odgrne lepega dné kar nenadoma Luíza in dnevniku svojemu iz notranje zastrtosti zaupa

¹³ Kdo in kaj so bili ti »Baertl« (= Bärtl)? Ostalo mi je doslej še nedosegljivo. (Luíza, v svojem dnevniku, 10. VII. 1846, list 88a: »ich — sandte das Mädchen zu Docktor Baertl[,] den ich eiligst zu kommen bath.« In je res prišel, k njim na dom k materi, zaradi neke čudno nagle otekline na desnem očesu njenem, kot z d r a v n i k torej. In istotam 24. VII. 1846, list 94: »dß ich mit der kleinen Mathilde Baertl, die sich vor dem Feuerwerke fürchtete, den *Cirkus* verließ und das Ende vor demselben abwartete.« Slednjič »Frau Anna Bärtl«, od leta 1847 nadalje z Luízino materjo vred v komitéju 24 članic ženskega društva pod predsedstvom gubernátorice Franziske Freiin v Weingarten kot 25.: Gub. Schem. Laibach, prvič 1847/524, in še 1848/524, »F r a u e n - Verein für die Kleinkinderbewahr-Anstalt zu Laibach«, v lastni hiši poleg šentflorijanske cerkve, takrat šte. 63, kjer je bil v sedmorici »konzulentov« tega dobrodelnega zavoda tudi oče Luízin, dr. Crobath. — Čudno pa, da ni najti v gub. šematizmu, ne med člani Kazina, ne sicer pri nobenem društvu ne zdravnika, ne sicer nikogar s priimkom »Bärtl«!) K temu prim. pa tu naprej opombo 61.!

¹⁴ In leto kesnjeje: [1845. Februar.] »den 5ten. — Ach nun ist Alles dahin, dahin sind die Bälle! lebt wohl ihr Freuden, ihr schimmernden Sälälle, ihr herrlichen Tänzer, ihr bunten Masken[,] ich werde euch lange, ein ganzes Jahr nicht wieder sehen, und auch Du *Falkland* lebe wohl[,] ich werde Dich vielleicht nicht bald wieder so ungestört sehen können. Ach Aschermittwoch! arme Luise *Memento mori!* — — —« (1845: list 22). In dva dni nató: »den 7ten. | Gestern waren die Baertl und heute Frau v. Burger und Martint.[schisch] / bei uns. Mir beliebt es nicht zu schreiben, alles ist so abgeschmackt, so öde, heute war ich in der ersten Fastenpredigt. Ach Gott!« [In do roba pik!] (1845: list 22/22a).

In spet leto kesnjeje: [1846. Februar.] »den 25ten. — Ich unterhielt mich nicht gerade sehr gut, es war eine echte Fastnachtredoute.« [In sledí dolg popis te »noči.«] Sklep — globok vzdih: »Adieu Freund *Carneval*, mögest Du mich bei Deiner Rückkehr eben so heiter und glücklich finden, wie Du mich jetzt verlaßest.« (1846: list 34, 35). Slovó, ki je sicer to leto kratko in že nekam brez vse velike žalosti, s pogledom tolažbe tja že v drugoletno veselje. Pozdrav pa mu je bil vendarle veselejši: »[1846. Februar.] den 7ten. | Gestern war ich bei Dollar. Es waren mehrere Mädchen dort, wir tanzten. Nun hat die freudenvolle, närrische Zeit wieder begonnen und ich bin gar nicht böse darüber, im Gegentheile, der Gedanke entzückt mich, einige Nächte im angenehmen Selbstvergessen tanzend zu verleben. Und wie viel Stoff bieten solche Stunden meiner Fantasie, wie rege und geschäftig mahlt [|] sie mir in einsamen Augenblicken, alles Erlebte in hellern, bunten Farben aus, und macht mich nach jeder neuen Freude nur noch begieriger. — || Gottlob währt der liebe Fasching dieses Jahr lange, sehr lange, ich glaube 9 ganze Wochen.« (1846: list 7). In zdaj teh veselih 9 tednov konec! »Adieu Freund *Carneval!*« —

skrito, tajno, dolgočasno že hrepenenje: povsem nepričakovano nagne-
nje svoje mlade individualnosti!

1) Povod v to izpoved pa je bil Luízi takratni stari gimnazijski profesor v Ljubljani, Peter Petruzzi, rojak iz Trsta, pred leti kolega odn. iz Zadra došli naslednik Čopov (3. VIII. 1831), ko še prej (1815, 1816) kot dijak na isti gimnaziji Ljubljanski »v humanitetah« s o š o l e c Luízinega očeta, dr. Crobatha:

[1844.]

März.

Den 3ten.

Die Debella¹⁵ machte uns mit ihrer Tochter heute den 1. Besuch. Leopoldine gefällt mir recht gut. Abends werden wir zu Dollar gehen.¹⁶ Seit [dem] diesem Monathe / gehe ich nicht mehr hin näher lernen. — Jetzt habe ich bei Petruzzi ein Nebenstudium, je suis un peu poete, er drang darauf, weil er in mir Anlagen bemerkt. Hätte ich nur recht glänzende, das ist mein Wunsch, o wie gerne möchte ich eine brave Dichterin sein, es scheint mir ein hohes, fast das höchste Glück. Wie wenige erreichen es. Bis jetzt habe ich 5 Gedichte gemacht, die hübsch sein sollen. Jeder Gegenstand spricht mich nicht an, wenige genügen mir, ich glaube[,] heiße Sehnsucht vermag ich am besten auszudrücken. O könnte ich doch ein herrliches schönes großes Gedicht machen, o nur eins! (1844: list 14).

»Ein Nebenstudium«! Namig le, v nekako skrivnostnem tonu. Pa vendarle jasno doumljivo, da — izven in poleg nečesa kot takrat »glavnega«. In sicer pri profesorju Petruzzi, v privatnih urah pač na njegovem ali njenem domu, ne v državni šoli. Pustila je takrat s koncem februarja svoj praktični posel toaletnih interesov pri Dollarjevih Luíza, da je pričela (ali točno v petek 1. III. 1844., ker pač najbrže da z novim mesecem ali pa s kako prvo uvodno uro morda že prej, — toda gotovo né pred koncem predpusta, tam pred pepelnico 21. II. 1844, da v postu torej,) nov »postranski«, a videti je da njej tedaj zeló glavni »študij«; nov predmet pri svojem takratnem profesorju francoščine in tudi italijanščine. In kakšen predmet? Luíza ga ne imenuje naravnost, ampak ga zastrè v nekako uganko, z dovolj jasnim seveda odgovorom v takoj naslednjem stavku. Komentar na vsa usta pa imamo že drugjé, tam v članku iz neposredne bližine Luízine, v polpretekli dobi: »Čul sem iz verjetnih ust, da ... jo je poučeval v romanskih jezicah mnogim čitateljem „Zvonovim“ še v lepem spomini živeči ljubeznivi nekdanji profesor na tukajšnji gimnaziji Peter Petruzzi, kateri je najprvo spoznal dekletca pesniški talent.« Takó Cimperman v Ljubljani javno 1. VI. 1881 (LZ/376) — o takrat še v Ljubljani živeči Luízi, 52-letni že, nad 3 leta že (kar ob noč nanagloma) vdovi Pesjakovi, ker že od 25. II. 1878. In na dlani je, da je Cimperman ta mladostni biografski podatek njen imel »iz verjetnih ust« Luíze same, kakor vse, kar nam v tistem svojem članku (»Preširen gratulans«) o njej še piše in objavlja. Zdaj pa nam tu prinaša mladostni dnevnik

¹⁵ Gospa, soproga takratnega finančnega prokuratorja v Ljubljani, gub. svétnika Antona Debella. Leopoldina: njena hči.

¹⁶ Kdo so bili ti »Dollar-jevi«, mi je ostalo doslej neugotovljeno. (Rodbina 19. V. 1836 v Lj. umrlega gimn. profesorja Gregorija Dollarja?) Pa bo že odkod: s č a s o m a !

Luízin avtentično besedo, osebno izvirni dokument o dejstvu, obenem točno datum, ki nismo brez njega vedeli doslej nikamor s tistim poročilom Cimpermanovim; saj vendarle skozi ves tisti skrivnostni ton odseva in žari povsem jasno iz Luízinega teksta, da je bilo predmet tistega »postranskega« pouka Luízinega pri Petruzziju nekaj, kar je moralo biti v direktni zvezi z njenimi takrat »opaženimi darovi«, in z »željo« njeno: »eine brave — Dichterin [zu] sein«. *Pesništvo* torej! *Metrika*? *Sploh poetika*? Čitanje pesniških del in njihova razlaga? *Teorija* torej, živi vzgledi obenem, pa tudi li praksa, — samostojno zlaganje proizvodov v verzih, lastne vaje kakor so bile takrat običaj v »humanitetnih« letnikih (v V. in VI. šoli) po gimnazijah? In kakor nam ravno Petruzzi sam poroča o takem konkretnem primeru iz šole Vodnikove na gimnaziji ljubljanski, češ: »Vodnik hatte einst seinen Schülern als Stoff zu einem Epigramme die Schulbank gegeben« (Vodnikov album, Lj. 1859/15); z navedbo svojega lastnega izdelka in Vodnikove pohvale; s pristavkom, da se je v šoli Vodnikovi mladostno navdušil za Kranjsko!¹⁷ O Luízi žal ne vemo predmetno nič posamno поблиžjega: ni besedice nima dnevnik njen o podrobnostih ne tu ne drugje, — molk nam zastira to tajno »šolo«, ki si bistveno potezo njeno sicer mislimo in predstavljamo zdaj tu že tudi lahko vsaj približno sami. Tisto pa, kar je nam tu glavna zadeva, — dejstvo namreč, ki nam ga je bilo tu dognati in striktno ugotoviti, nam (kakor Luízina izpoved Cimpermanu leta 1881) izpričuje tu Luízin dnevnik 3. III. 1844 docela jasno in točno: takratni ljubljanski profesor Petruzzi je bil, ki je sam iz svojega nagovoril, napotil Luízo, celó »silil« jo v ta »postranski študij«, češ: »ste nekaj pesnika«! Podatki se vjemajo, datum je podan, — stvar je trdna: »er drang darauf, weil er in mir Anlagen bemerkt.«

2) In dobro mesec dní od začetka te posebne šole svoje pri profesorju Petruzziju Luíza nadalje o tem tajnem življenju svojem, nekako naivno slučajno le, takó prav mimogredé le, v opisu lepega dneva, prvega po Veliki noči; toda takó značilno, in takó živo iz dná pristne resničnosti, kakršna je pač bila v njej, da kar osupne človeka; brez vse poze, brez vse narejenosti naivno podano, da človeku tu, li ob najstrožji kritiki ne dopušča dvojbe! 9. IV. 1844 dnevnik Luízin:

[1844.] April. Den 9ten.

Gestern¹⁸ verlebte ich einen herrlichen Tag. Wir besuchten Marie und Amalie.¹⁹ Ich nährte immer die Hoffnung, Bruner und Toni[,] der bei ihm in Weixelberg ist, werden nach Großlup kommen, da es nur eine Stunde davon entfernt ist. Die Hoffnung[,] der Menschen höchstes²⁰ Gut[,] täuschte

¹⁷ Spet drobtinica k literaturi tu sprej v 2. op. »Uvoda«: DiS 1933/305.

¹⁸ Torej velikonočni ponedeljek: 8. IV. 1844. (Velika noč to leto: 7. IV.).

¹⁹ Obé mlajši sestri Luízini. Odstranili so jih bili 3. IV., veliko sredo (tik pred velikonočnimi prazniki) v Grosuplje, ker se je bila v nedeljo 31. III. pojavila pri njih v stanovanju škrlatinka, zanešena po tetinem otroku iz Kranja.

²⁰ Rkp: höchstens... (V tem stavku ima rkp prvotno na koncu — vejico, in za njo malo začetnico; kar pa je Luíza potem dobro popravila v dva stavka. Rkp torej: keineswegs[,] [,] Glegen...).

mich keineswegs. Gegen 3 Uhr rollte ein Wagen in den Thorweg, eine innere Stimme sagte mir wer es sei und sieh da[,] der alte Bruner, Johann und Anton tratten [!] ins Zimmer.²¹ —

Nun begann ein herrliches Leben, wir schau[c]kelten uns auf Holzstämmen, spazierten längs dem Wasser nach Lichtenberg, kehrten durch ein Wäldchen zurück, ließen uns in der Mühle wägen, pflückten Blumen, versuchten bei den sogenannten wilden *Camillen* unser Liebesglück. Ich dachte an Toni, das erste Mahl kam, „ich lieb Dich ein wenig“, das zweite Mahl „ich kann Dich nicht lassen“. Welches wird wohl das Wahre sein? O es war herrlich, um 6 Uhr hatte unsre Freude ein Ende[,] wir mußten fort. —

Im Zurückfah-/ren war²² ich selig und doch wehmüthig gestimmt. Rings um mich schwieg die Natur, nur hie und da zirpte eine Grille im jungen Grase, meine Reiseg[ef]ährten sprachen nichts, aber mir lächelten unzählige Sterne, sie sahen mich so hold so freundlich an, jetzt war ein günst'ger Augenblick, zum Dichten. Indem²³ ich manches [e]Erlebte vor dem Blicke meiner Seele vorüber gleiten ließ[,] ergoß ich mein Gefühl in Liebesklagen, ich machte ein recht trauriges Gedicht, es soll Verlorne Liebe²⁴ heißen. Ich dachte mich ganz in eine solche Lage, dachte mir das Wesen[,] an dem ich mit der ganzen Kraft meiner Seele hing[,] für mich verloren, dachte ich wäre von ihm ver-
geßen, er mit einer Andern glücklich, und dennoch trübte ich durch Klagen nie sein Glück, erst nach meinem Tode sollte er erfahren[,] das[s] ich in ihm nur lebte, daß // Trennung von ihm mir Tod, daß mein letzter — Alles — — —
Himmel! Ich kann nicht mehr, wenn ich mir so etwas recht lebhaft vorstelle[,] so könnte ich in Thränen zerfließen. Wenn ich so unglücklich wäre! Ich könnte so einen Verlust nicht überleben. Mein Herz möchte mir bei solchen Gedanken springen, bei der Wirklichkeit möchte es wohl brechen. Das Gedicht mag nicht übel sein. Es ist wohl verwahrt!

Amalie weinte als wir abfahren[;] Marie kommt morgen nach Laibach, Mali bleibt noch [hier]dort — Ich muß abbrechen, die vorigen Gedanken haben mich ganz trübe gemacht. (1844: list 20, 21).

Pogled od nove strani torej tja v tajni, takó skrivani svet Luízina: v tisto mladostno pesniško gibanje v njeni zastrti nótranji osébnosti! In kaj nam odkriva posebnega ta novi prispevek? Fakt osebnega trpljenja zaradi tistih »darov«; že tú, v takó zgodnjih dneh Luízinih. Izrednost, da z bolestito in iz bolestiti, živo resnične, do solzá občutene poraja in oblikuje, kakor je sicer mlada. In ta potezica, ki si jo tu takó naivno vjame iz sebe: prav živo da si misli sámó sebe v enak položaj; da doživlja opevani predmet kot dogodek na sami sebi, kot svoje osebno doživetje: svoje gorjé, lastno srečo in nesrečo; pa da trpí zató kakor da bi od žive resničnosti sámé! Ali je v njej vse to vzbudil profesor Petruzzi le? Ali je to pa morda Luízi res prirojena usoda? — ki jo je profesor Petruzzi le izsledil, jej segel le pod rame, jo torej le pospešil? In zanimivost, kdaj in kakó,

²¹ Johann (= Johann Brunner), Anton (= »Toni« Debellač, sin ljublj. prokuratorja [prim. tu sprej opombo 15]): dva dijaka, takrat na velikonočnih počitnicah v Višnji gori; obadva znanca bratov Luízinih in sploh hiše Crobathove; prvi lanska, drugi letošnja »simpatija« (= odlikovana plesalca) Luízina. »Der alte Brun[n]er« Luízinega dnevnika: Ernest Brunner, »fürstl. Auersperg'scher Güter-Inspector«, »Bezirkscommissär und Richter« v Višnji gori na Dolenjskem. (Laib. Gub.-Schemat. 1844, str. 237, 66).

²² Rkp: war[en] ²³ Rkp prvotno: zum Dichten, indem... ²⁴ Rkp najbrže: verlorne...

v kakšni realni situaciji vstanejo Luízi pesniške fantazije, »ein günst'ger Augenblick zum Dichten«, ki vzbudi tisti dar njen v tvorno aktivnost, da mu »pride beseda«, da »vstvarja« ritmirane in rimane oblike: — v tihi prijetni noči, med sanjavim molkom vožnje, po veselo in zadovoljno prebitem dnevu, po prevedritvi izven ozračja Ljubljane! In ne prvič zdaj, in ne zadnjič takó; ampak ugotoviti bo še poslej, da je imela Luíza taka doživetja večkrat in celó pogostoma, ter že tam prav od prvega!

3) Od velikonočnega ponedeljka (od dneva torej poslednje Luízine nam nepoznane nove pesmi o »izgubljeni ljubezni«) preide ves april, ves maj leta 1844. In v začetku junija: Luízino slovó maju, in pa izreden pozdrav mesecu juniju to leto. »[1844.] Monath Juni. | Den 3ten. | Der Blumenmond ist dahin, doch ohne hold zu lächeln und seinem Nahmen zu entsprechen, er schien mit April einen Tausch gemacht zu haben, so schön und einladend die Tage²⁵ des sonst so veränderlichen Monaths waren,²⁶ so trübe, regnerisch und unfreundlich war²⁷ Florens Liebling.²⁸ Doch keine Rache ihm, sondern Verzeihung, aufrichtige Verzeihung unter dem Beding[.] daß er sich künftig bessere und dadurch allen Naturfreunden recht viel Angenehmes bereite. Der Juni[,] der Monath meiner Geburt[,] wird |mir| zum Geburtsgeschenke, besonders heuer, da er mich ins Jungfrauenalter einführt, recht viel Sonne, Wärme und Blumen geben.« (1844: list 37). Pričakovala je torej Luíza ta mesec kot izreden mesec v svojem življenju s posebno zavestjo, že dolgo, — da jej pride končno letos s svojim posebnim »darilom za rojstni dan«: da jej prinese dorastlost, »Jungfrauenalter«; in z Luízo vred se je v ta dan pripravljala tudi vsa domača hiša okoli nje! Dnevnik Luízine je priča.

[1844.: 12. VI.]

An meinem Geburtstage.

Mein Geburtstag ist heute, der schönste meines Lebens, der *siebzehnte*.²⁹ Sechszehn Jahre! Welche Bedeutung hat bei dem weiblichen Geschlechte nicht dieses Alter! Man tritt aus den Kinderjahren, und reift zur Jungfrau, man fühlt³⁰ aus der Behandlung seiner Umgebung, daß durch diese *Catastrophe* eine große Veränderung in unserm Leben vorgeht.

Die Rosen blühen nur einmahl und das im Frühlinge am schönsten, wie viel Ähnlichkeit haben sie nicht mit uns Mädchen! Wenn die Knospe so verschlossen zwischen grünem Moose ruht, daß sie kaum etwas von ihrer herrlichen Blüthe/zeigt, da sehnt man sich daß leis' und schüchtern die zarte Hülle sich trenne und die Schöne sich aus ihrem schlum[m]ernden Wachen erhebe. Und steht sie da, sich ihrer Reize nicht bewußt, glüht sie so schüchtern wie eine junge Braut, athmet man die Fülle ihres Duftes, sieht man die sanfte Rosenröthe ihrer Blätter, loh, dann ist sie des Sieges über alle gewiß, denn mit Zaubermacht zieht sie die Herzen zu sich. Durch sorgfältige, liebevolle Behandlung, kann man ihre Schönheit lange erhalten, man

²⁵ Rkp: Tage, (z nepotrebno, motečo vejico). ²⁶ Rkp: waren, | [waren]

²⁷ Rkp: war[en] ²⁸ Florens: napačna oblika nam. Flora's.

²⁹ Rkp (ima): der *sechzehnte*. Podčrtano! toda pomotno. Rojena 12. VI. 1828, je tu slavila svoj 17. rojstni dan! Kakor sicer pravilno naglaša že takoj naslednja beseda: »Sechszehn Jahre!« Dovršenih — šestnajst!

³⁰ Rkp (pomotoma le!): füllt...

kann sich lange an ihrem Anblicke und ihrem Wohlgeruche erfreuen, noch sterbend lächelt sie.³¹ Doch wehe wenn eines Frevlers unzarte Hand sie lieblos berührt oder sie gar entblättert, die Blume senkt ihr Rosenhaupt und — stirbt.³² Einmahl machte ich in einem Gedichte[,] welches die Klage der [gelben|weißen] Rose über ihre matte Farbe und die Sehnsucht[,] der rothen gleich zu sein[,] enthielt. Eine Strophe lautet:

„O könnt ich so wie sie erblühen
Welch Wonne wär es welche Lust,
So feurig lächelnd zu verglühen
An eines Menschen warmer Brust!“

Ich machte „eines Menschen“, doch dachte ich // „an des Geliebten warmer Brust“. — O auch ich möchte an seiner Brust verglühen, doch wen meine ich,³³ mich erfaßte [es] so seltsam drängend, daß ich schrieb an seiner Brust. Doch wen meine ich? Ich habe ja keinen[,] dem ich den süßen Nahmen, Geliebter, beilegen könnte. Mir fällt Gavril ein, doch *Gavril*? nein der ist es nicht und wird es nie sein, er weiß vielleicht nicht mehr[,] daß eine *Louise* existirt. Doch ich komme ganz wohin anders als es mein Wille war, ich schrieb von der Ähnlichkeit der Rosen mit den Mädchen, ja ja ich sage es noch einmahl[,] daß sie uns sehr, sehr gleichen und daß das Nähmliche was ich von den Lieblichen sagte[,] auch von uns, besonders von einigen von uns gelten kann. — Sollte ich[,] wenn auch im [G]g[er]ingsten Maße, so glücklich sein[,] einer Rose zu gleichen, oh dann möge Gottes gü'tge Vaterhand immerdar auf mir ruh'n[,] um mich vor jeder gefahrdrohenden Berührung zu behüten. Heute, besonders, an meinem [G]schönsten Geburtsfeste empfe[h]le ich mich recht angelegentlich in seinen beglückenden Schutz und Schirm.³⁴ Auch die seligste *Jungfrau* möge[!] sich ihrer schwachen irdischen Magd annehmen, und ihr³⁵ Mutter, nachsichtige, huldvolle Mutter sein. Noch eines, — soll mein Glück [in]nach| Bewahrung meiner Lei-/bes[-] und Geisteskräfte voll sein, dann müssen sich auch meine Ältern und Geschwister des nähmlichen Glückes wie ich erfreuen, denn nie könnte ich vollkommen zufrieden sein[,] wenn ich denken müßte[,] eines meiner Lieben ist nicht glücklich. O mein Heiland!

³¹ Rkp: sie,

³² Ves ta odstavek o »roži« mi zveni skoraj kakor odmevi pogovora, ali celó nagovora, intimno rodbinskega morda toásta Luízi o tem današnjem prazniku njenem. In takó bi se mi zdel doumljiv tudi tisti, v Luízinem tekstu takoj nató sledeči »skok iz ojníc«, iz glavnega konteksta v stranski tir: strma paranteza o daljnem o s e b n e m s p o m i n u ! Vnanji, iz njene okolice jej tisti dan tu došli impulz je kar na strmem Luízo spomnil tajne osebne zadevice: pesmi njene o beli roži vrtnici; odnosno striktno določene le ene strofe tam, ki je Luízi pa le most nekam v daljavo tja, — dozdevno povsem nemotivirano, skorajda nekam nelogično, »za lase pritegneno« v kontekst: v daljavi tam Hrvat Gavril! Kakó pač, sevé, naj bi se ga ne bila spomnila ob dnevu — svoje dorastlosti, njega in tiste strofe »njegove«! Pa jej takó nastane tu paranteza, in vrh tega še stilistična paranteza v parantezi: kar kup parantez! Odtod namreč, zdi se mi, da tudi tista izredna stilistična hiba na tem mestu, koj tu v prvem naslednjem stavku, takó izjemna, da take sicer ne v Luízinem dnevniku: dopovedek »ich machte« brez dopolnitve, da jej je ostal stavek okrnjen, po misli in obliki nedovršen. Šele onkraj nove paranteze, onkraj strofe ga Luíza (po smislu vsaj) nató dopolni: kot prvo besedo povzame in ponoví isti dopovedek »ich machte« spet, tam sprej iz prvega stavka, pa mu dodá nató, k a j pravzaprav. Neodkritosrčnost namreč: »eines Menschen«. Za profesorja svojega li?

³³ Takó rkp, dasi bi tu moral biti vprašaj: ich?

³⁴ Tudi to, sèm od pomišljaja do tu, se zdí kakor odjek tiste napitnice ali govora Luízi. ³⁵ Rkp: ihr[e]

O himmlische Mutter! erhöret mein schwaches Flehen, möge es hinauf zu eurem Strahlentronen gelangen und Erhörung finden!! — — — — —³⁶

Jetzt etwas von meinen Angebinden[,] die wie immer ziemlich reichlich ausfielen³⁷. Vom Papa erhielt ich ein[en] sehr schönen Kragen, von der Mama 6 feine leinwandene Sacktücher, von der Tante *Auguste*³⁸ eine *gros de naple* Schürze, vom Ludwig³⁹ eine Schürze von Kambrick (meine Ahnung ging sehr in Erfüllung, ich nehme Ludwigs seine, nach Rosenbach)⁴⁰ von der Marie Manschetten, von meinen 2 jüngsten Geschwister[n], Zuckerwerk.⁴¹

Mich freute Alles herzlichst. Der Tag war bis Abends sehr schön, dann bekamen⁴² wir ein sehr starkes Gewitter, daß nicht sehr lange währte, aber doch viel Unglück⁴³ anrichtete. [Zwei Menschen] Ein sehr junges Mädchen wurde vom Blitze erschlagen. Wie schrecklich! —⁴⁴ //

³⁶ Ti pomišljaji gredó v rokopisu tja prav ob rob ven do konca vrste. Velik pomišljaj! Ves ta naravnost »mariofilski« motiv, ogovor Vladi nad nami, vzdih Navzgor, lep motiv, — je kakor dih in stil iz davnine: sam še živi srednji vek. (Luíza je po tej višini vstala za hip od mize. To je čutiti iz teksta odosno iz nižje usmerjenega tona v nadaljnjem, videti pa je tudi iz pisave, ki kaže v naslednjem odstavku drugo lego poteze.)

³⁷ Rkp: ausfielen

³⁸ Že omenjena teta iz Kranja: Auguste Brugnak. (Gl. op. 11.)

³⁹ Starejši brat Luízin, rojen kot drugi otrok Crobathovim, za Luízo torej.

⁴⁰ Dopolniti je tu v Luízinem rokopisu izpustitev: »[morgen] nach Rosenbach[,]«... Ker bila je ta partija, ko jo je omenila Luíza, že fiksno domenjena in sklenjena — za »jutri zjutraj ob 7.«: za neposredno naslednji dan po dnevu oficijelne »slave dorastlosti« njene; za četrtek 13. VI. 1844! In sicer domenjena in določena že prej, že pred dnevom tega zapiska Luízinega in »slave« njene ddtó. 12. VI. 1844, češ: 12. VI. oficijelnost, takoj naslednji dan 13. VI. ves od jutra do poznega večera — osebna svoboda! In ta svoj prvi »svobodni« dan se je tu odločila Luíza, da počastí — z bratovim njej »vezíloom«.

⁴¹ »Marie«: sestra Luízina; razen brata Ludvika, tisto leto gimnazijca že v V. šoli (Juventus Labac. 1844, pg. 6: »in II. humanitatis classe«, z odliko), in sestre »Marie« je imela Luíza še brata Evgena in sestrico Amalijo (»Mali«) kot svoje »2 jüngsten Geschwister«. Luíza vzdržuje torej v tem naštevanju svoje rodbine patriarhalno strogo — socialni red! (Cf. Vrhovnik I., Še ena posvetitev Krsta pri Savici [drju. Crobathu]: Kol. C. M. 1905, str. 70/71.)

⁴² Rkp: bekommen

⁴³ Unglück... (V tem postranskem stavku ima Luízin izvornik nepravilno zapisan tudi uvodni veznik: daß konsekutivno namestu relativnega das.)

⁴⁴ »Kmetijfke in rokodelfke novize.« V fredo 19. Roshnizvéta. 1844. N° 25. (str. 100, — takrat še vse v bohoričici, kar pa tu prenesem v gajico):

(Deklica od strele vbíta). Ob hudi uri, ki je bila pretečeno sredo zvečer v Ljubljani, gre neka deklíca z svojimi tovaršicami iz predišnice proti dómu v šiško. Blizo Paljarucoviga gradú [t. j.: »Cekinovega gradú«] zapustí nesrečna deklíca svoje tovaršice in hitro naprej zbeží, de bi gromenju in dežju odšlá, pa ravno to je bila njena narveči nesreča! Komej je tēči začela, strela v njo vdari in jo na mesú vbije. Pregled mertviga trupla je pokazal, de je strela narpred zlati uhán na levi strani zadéla in od ondod doli po truplu šinila, in po ti strani tudi obleko sém ter tje posmodila. Le pol uhána se je v tem ušesu najdilo, družiga pol je pa strela odbila. — Morebiti bi se ji ta nesreča ne bila primerila, če bi ne bila tēkla, zakaj v hudi uri tēči, je zlo nevarno, kér tēk veter naredí, in streló za sabo potegne, kakor so nam tudi častiljivi gosp. Slomšek uni dan v „Novizah“ povedali. De bi pač ta lepi poduk pazljivih bravcov veliko najdel!

[Takó »Novice«. Datum dogodka se torej vjema: tisto »pretečeno sredo« je bilo res 12. VI. 1844, — kakor poroča v svojem dnevniku Luíza, kar

Zu Mittag hatten wir Gäste, die Tante sammt ihren Kindern. Es kamen nur meine Lieblingsgerichte auf die Tafel. Die Hauptrolle spielte ein deliciöser Kirschenkuchen. — Ach wie viel ich schon zusammen geplaudert, ich muß doch endlich schließen, ich habe ja fast 3 Seiten beschrieben. Wenn ich einmahl anfangen und im guten Zuge bin, dann ist mirs leid, den Gänsekiel bei Seite zu legen. Jetzt⁴⁵ geschehe es! (1844: list 39, 40, 41).

Takó se je torej Luízi dopolnil njen véliki dan: prestop njen »iz detinstva« v pravice — formalne dorastlosti za socialno življenje. Ker tó je bil tisti pravi pomen tega dneva takratni Ljubljani! Bila je to šega takrat, bil družabno uveljavljeni običaj v Ljubljani tistih dní, vpliv nedavne »francoske dobe« (1809 do oktobra 1813), da hčerko družabno uglednih rodbin (»Mädchen Deines Ranges«: Luíza 1846, list 9) »vede v družbo« konvencionalno določena starost: dovršeno šestnajsto leto, sedemnajsti šele rojstni dan. In takó tudi Prešeren ní torej kar iz gole romantike le, ali morda iz svoje lastne le hudomušnosti, ampak je iz konkretnih in realno veljavnih pogojev takratne žive sodobnosti svoje, v soglasju z lokalnim miljémom tistih dní opesnil kot gotov mejnik in socialni termín tó leto ženskega življenja v svoji pesmi! Ob svoji Juliji, tam 12 let poprej. »Je v šestnajstimu letu * Se moshiti she prekmalo —« pritrjuje »Dóhtar« ugovoru: »Sim premlada, de bi písmo * Shenitvansko fe pívalo.« (Zhb. IV./12). Julija, leta 1844. v Ljubljani še sodobno z dorastlo Luízo (dasi daleč tam v drugem »svojem krogu«), od 28. V. 1839. v Scheuchenstuelova in mati dotlej (podobna usoda kakor 10 let poslej Luízina!) zaporedoma treh že deklic (Julie * 9. V. 1840, Maria Anna 2. VIII. 1841, Antonie Marie 25. I. 1844), — je dovršila 30. V. 1831. svoje petnajsto, svoje šestnajsto pa torej šele 30. V. 1832., — 12 let in 14 dní preden Luíza. In kakor zdaj tu 12. VI. 1844. Luíza, je takrat Julija slavila po šegi Ljubljane svoj prestop preko pragú, iz skritega domačega življenja v javno družabnost domačega mesta. Pa da bi ta tehtni dogodek, strma izprememba, pomembni preobrat Julijinih dní ne odjeknil v Prešernovi poeziji? V 5. gazeli ga je opesnil »pevec njen«: uvodoma, v prvih dveh verzih, ki so kronološko torej iz dní po 30. V. 1832.: »Med otrózi fi igrála, draga! lani — * Létaf she unémash fèrza po Ljubljáni«. (Zb. IV./24). Tega dné je po uveljavljenem običaju ljubljanskega mesta in življenja Julija dosegla formalno-korektno pravico — tudi za zaroko, 30. V. 1832., kar in kakor zdaj tu 12. VI. 1844. tudi — Luíza. Toda Luízi ní bilo do tega, je nam nov dokaz in spet novo potrdilo o stvarni zanesljivosti, o točnosti Luízinih zapiskov! Res torej nesreča z ono deklico zvečer istega dné kakor pri Crobathovih slava Luízine dorastlosti! Natančno isti dan, kakor se je bila dogodila nesreča, so tam pred tednom dní bile prinesle neposredno poprejšnje »Novice« (v šte. 24., na str. 94/95) dné 12. VI. 1844, na sam »Luízin dan«, ljudém tudi tisti Slomškov članek, ki se nanj sklicujejo zgoraj, kot ponatis iz predlanskim natisnene Slomškove knjige »Blashe in Neshiza«: članek »Kakó fe ima v hudi uri sadershati.« O navedeni knjigi sicer že: »Novice« 1845., 25. VIII. v šte. 8., na str. 32.: »Nove flovenfke bukve. Blashe in Neshiza, spifal Tone Slomfhek. V Zeli 1842.«]

⁴⁵ Rkp (prvotno): zu legen, jetzt...

ko Julijini materi in v. Scheuchenstuelu tam ob Juliji, kakor se zdí, l. 1832. pa zeló! Ali le zaradi formalne korektnosti? — ko vemo, da je p o r o k o Julijino mati njena, bogata, bahata vdova trgovske hiše Primčeve, nepopustno odgodila daleč tja šele na doseženo štiriindvajseto leto hčérino!⁴⁶ Luízi sámi pa je bilo le bolj za »idealni moment« tiste »dorastlosti«: le bolj za končno dočakano svobodo bolj neoviranega gibanja, in zlasti predvsem za pravico — slednjič vendarle nastopanja »pod lustri«, na elitnih balih, z v e n c e m v laséh. Toda vse to je že spet poglavje záse!⁴⁷ Nam je tu ob Luízinem prazniku, 12. VI. 1844., najvažnejši prispevek pravzaprav in v prvi vrsti — tista prva strofa Luízina: nemška seveda, iz dobe »ich habe ein-mahl«! Prvi konkretni sled in dokaz Luízinega faktičnega udeleževanja v svetu pesništva — še pred dném Prešernovega soneta »An eine junge Dichterin«!

4) Deveti dan, dober teden komaj po Luízini »slavi družabne godnosti«, dné 21. VI. 1844., pa spet novo veliko praznovanje v hiši Crobathovi: god Luízina, — prvi god njen »v dobi dorastlosti«! Tesnine prostora, posledica do sile tesnih dandanes razmer, trdó pritiskajo, da tu preidem ves veseli ta teden Luízina: 13. VI. pa prav do godú 21. VI. 1844. Omejiti se mi je tu poslej do skrajnosti strogo na sam neizogibno nujni le dokument: da zbogom »pesem« poslej, da le goli še dokument tu, kot priča!⁴⁸ God Luízina letošnji nam pa že prispeva

⁴⁶ Kronološke dokaze ima o Juliji z b r a n e : Žigonov »Prešeren«. (Opombe: str. 22/23, 58 do 66; in (dostavke): LZ 1925, str. 238/240 pod črto.) Verz o Bogomili v 7. stanci »Kërsta per Savíci«, kjer je Prešeren l. 1835 opesnil tretjič v svoji poeziji žensko »šestnajsto leto«, (»Spolnila kómej je šestnájsto léto; * Sercé mladó ni za nobênga vnéto.«), bi bilo morda vzeti v odnos do Julije kot kontrast le k lastnemu osebnemu doživetju poetovemu. — Rojstni datum Julijin (iz originala krstnih matrik stolnega župnega urada pri šenklavžu v Ljubljani): || [Jahr 1816. Monat und Täge] | *Majus.* | | Am 30ten nach 7 Uhr Abend geb. und am 31ten. früh nach 10 Uhr getauft. || || [Stadt Laibach] do || [Haus Nr.] 265. || [Namen] *Juliana Maria Antonia.* || || [Religion | Katholisch] / | [Protestantisch] — || [Geschlecht | Knaben — | Mädchen] / || [Ehelich] / || [Vater.] H/. Anton Primitz bürg/ Handelsmann. || || [Mutter.] Juliana Hartl. || [Pathen | Namen | Stand] Johann Bapt. Hartl. | | Handelsmann || Theresia Primitz | Handelsfrau || [Der Taufende Priester] Jos/Dagarin m/p-ia || [Die Heb-Amme.] Lukaninn ||. (Dolej še neobjavljeno. Takó je zdaj s tem dokumentom nesoglasje med »31.« in »30.« majem odpravljen, soglasje z nagrobnikom Julijinim [»geb. am 30. Mai 1816«] učiščeno!)

⁴⁷ Luíza o »govorici mesta«, da je neki Oger (»der Ungar der Vorgestern im Casino war« in jo je na balu zeló odlikoval,) vprašal za njeno »roko«: »[1846. Jänner.] »Den 20ten. || Nein, das ist zu arg, sind die Leute / denn von Sinnen, weil ein Fremder mir einige Aufmerksamkeit geschenkt, darum sei es sein Vorsatz mich zu heirathen? Ich könnte mich beinahe erzürnen, ich muß jedoch herzlich lachen und mit dem Franzosen ausrufen: „tant de bruit pour une omelette!“ (1846: list 15/15a).

⁴⁸ Zlasti moram zeló nerad odgoditi tu Luízina opis tistega njenega »fantovskega« izleta na Rožnik (13. VI. 1844), ki je zeló značilen za Luízino visoko razpoloženje tistih dní! (»Und was thaten wir da? Wir zündeten Cigar[r]en an und rauchten. Nur Pauline dampfte nicht.« 1844, 14./VI., list 43a.) Prim. sicer tu sprej op. 40.!

izredno tu vrednoto; zeló zaželjeno, tu nujno nam dobrodošlo dokáz-
nico, kámen vogálnik, prav kakor da res za bogat »Angebinde« po
Luízinem, za pravo pristno naše torej »vezílo«!

[1844. Juni.]

Den 21ten.

Es ist mein Namenstag, das Fest des hohen Heiligen, dessen Nahmen ich
trage, und dessen Beispiele ich wohl in jeder Hinsicht folgen sollte. Ich machte
ein Gedicht an ihn, es lautet:

Ein schwaches Loblied will ich singen Aus voller, dankerfüllter Brust, Zum Strahlenthron mög es dringen Zum Spender jeder Wonn' und Lust!//	Des Südens schöne, holde Fluren Durchstreifte unheilvoll die Pest, Sie ließ zurück des Elends Spuren Gab manchem Glücklichen den Rest
Als reinen Abglanz seiner Größe Sandt' fromme Männer Gott herab Daß wir erkennen unsre Blöße Bevor wir sinken in das Grab.	Ach bitterer Jammer tönt im Lande Und hallet schaurig in der Luft Der Tod lös't ja so süße ⁴⁹ Bande Zerzt Gatten, Kinder in die Gruft.
Als höchster Unschuld reinster Engel Erschien <i>Aloisius</i> unserm Blick Er zog durch's Thal der ird'schen Mängel Ließ uns ein schönes Bild zurück.	Da pflegt mit liebevollem ⁵⁰ Herzen Mit kindlich ⁵¹ reinem Demuthssinn; ⁵² Der heil'ge Fürst der Kranken Schmerzen Und ach als Opfer sinkt er hin! — /
Er stammt' aus fürstlichem Geblüte Verachtete der Erde Tand Er riß sich aus der Seinen Mitte Und schlang um sich des Ordens Band.	Der Fromme starb wie er gelehrt Er starb aus Lieb' zu seinem Gott Der Tugend Krone um ihn schwebet Er that so streng des Herrn Geboth. ⁵³

Drum will ich ihn verehren, lieben
Mög' er mein Hort mein Schützer sein
Will lieben ihn mit reinen Trieben
Und einst ihn sehn im⁵⁴ seligsten Verein!

Vormittag kamen ziemlich viel Gratulanten als: Alle Luckman[n]ischen,
der P. Nathan⁵⁵ [Poli Kremscher[,] Frau v. Lugstein, *Do. Preshèrn*, Marie
M.[artintschitsch,] Tini Burger, die Dollarischen, Netti Paschali und Amalie
Thomann. Von der Mama bekam ich eine moderne Großmuttermantille, von

⁴⁹ Rkp prvotno: schöne

⁵⁰ Rkp prvotno: liebevollen... potem pravilno popravljeno: liebevollem

⁵¹ Rkp: kindlich... Brez potrebe spet ta vejica! Zató sem jo tu opustil.

⁵² Takó rokopis; toda odmor (podpičje) je tudi tukaj prav povsem brez potrebe; bilo bi ga najboljše kar izpustiti, ker moti tok stavka in misli. (Vsa strofa je namreč en sam stavek.)

⁵³ Luíza šteje v tem verzú »Herrn« za en sam zlog; odtod trdota, odn. že prava pravcata motnja v sicer gladko tekočem jambškem ritmu: »Herrn Geboth«. Prav kakor v naši govorici enake težave z enozložno vzetimi nominativi odn. akuzativi: čol[e]n, pol[e]n; hol[e]m; — ki pa v vokalno se končujočih sklonih (čolna, čolnu, čolni itd.) takoj izginejo.

⁵⁴ Tudi tu ima rkp prvotno: in... Luíza pa je to popravila (kakor gori pri op. 50) z dostavljeno kljukco na koncu sama: im...

⁵⁵ Kakó je to čitati? Ali: Pater Nathan, ali: Peter odn. Pavel Nathan? Ker si nisem mogel doslej ugotoviti osebe same, zató tudi tega ne! Luíza ima to ime v svojih dnevnikih tu edinokrat. (»Gub. Schem. Laibach 1844« izkazuje: Leopold Nathan, »Ehren-Doctor der Chirurgie und Magister der Geburtshilfe, dann Operateur, Professor der practischen Wundarzneykunde« na liceju v Ljubljani, [wohn.] »Hauptplatz 4.« (216); »Primar-Wundarzt« v takratni ljublj. bólnici na Dunajski cesti: »Kapuziner-Vorstadt 1.« (285); član muzejskega društva (148) in kmetijske družbe v Lj. (242). Ali je bil Luízin »P. Nathan« morda iz te rodovine?)

Marie M.[artintschitsch] ein goldenes *Medaillon*, von Clementine Burger,⁵⁶ einen Haarring und ein Paar gestickte, sammtne Manschetten, von meinen Geschwistern Zuckerwerk, von *Poli K.*[aringer] eine Menge spanische Winde, Louise Paternolli sandte mir ein Halstuch von weiß und blauen Glasperlen, von der Nina ein Bouquet,⁵⁷ und vom⁵⁸ Papa wird das Geschenk erst nachfolgen. Abends gingen wir spazieren und dann gingen wir meinem // Namens- tag zu Ehren zum Looser, wo wir (es ist gerade heute Freitag) köstliche Fische und Krebse aßen. Die Mili und Vicki und Pepi Luckmann waren mit.⁵⁹ Morgen fahre ich mit Papa nach Krainburg. Marie M.[artintschitsch] fährt mit. (1844: list 46a, 47, 48).

In takoj nató nadalje v dnevniku Luíza, v nedeljo, naslednji dan po svoji vrnitvi z enodnevnega (včerajšnjega) izleta v Kranj:

[1844. Juni.] Den 23ten. || In Krainburg wars recht angenehm. Wir waren fast den ganzen Tag allein, gingen spazieren und lasen. Ich hatte *Corse de Leon* oder die Räuber von *James*, mitgenommen. Soviel ich bis jetzt las, finde ich diese wahre Erzählung recht angenehm geschrieben. [In sledí ocena glavnih značajev romana.]... || Vormittag waren wir im Florianischen Garten, Onkel⁶⁰ kam mit Bärtl nach und las uns Kotzebues komischen Schwank „die Kirchen- visitation“ vor. [Opis vrta!]... Nachmittag gingen wir in die Au, diese ist auf einer beiläufig eine Viertelstunde langen Insel in der *Sabe* gelegen. Wir saßen auf einer Bank im Schatten [sehr] belaubter Bäume, die besonders am Ufer sehr zahlreich sind. [Sledi opis romantike in lepote kraja!] Wir blieben über 3 Stunden da, dann gingen wir zur Schrei... Doch zur Abreise. Diese erfolgte um 7 Uhr. *Marie*,] meine liebe Freundin, fuhr mit *Bärtl*,] der mit uns nach Laibach ging, und mit mir in [dem] einen Wagen, Papa mit *D^o Kleindienst* in dem zweiten.⁶¹ Die Nacht, eigentlich der Abend war herrlich, tausend und tausend Gestirne blinkten am reinen Himmel, der ruhige,

⁵⁶ Spet nepotrebna vejica. Moti!

⁵⁷ Kdo je ta »Nina«, nisem mogel doslej ugotoviti. Luíza jo omenja v svojem dnevniku pogostoma. Bila je pri Crobathovih v hiši, toda kaj? Ali sorodnica? Ali bona? Nikjer nima Luíza o njej ni besedice več kot le golo imé!

⁵⁸ Rkp morda: von... Nejasna pisava!

⁵⁹ Luckmannovi so bili gospodarji hiše, kjer je imel dr. Crobath takrat stanovanje (z balkonom) v I. nadstropju, v pritličju pa svojo odvetniško pisarno; »Elephantengasse 31.«, pozneje 54. — nasproti »Slona«, kjer stoji dandanes glavna pošta.

⁶⁰ Brugnak, brat Luízine matere, ki je bil takrat kot stotnik štabniran v Kranju, a so ga že 1845 premestili v Ljubljano. (O pravilni izreki tega priimka prim. »Laib. Ztg.« 1846, 17./I., No. 8., priloga: poslednji izkaz gratulantov (»Schluß«), ki so se odkupili v prilog revežem od novoletnih voščil, »von allem sonst üblichen Neujahrswünschen« za novo leto 1846. Med njimi: »Hr. Bruniack, k. k. Hauptmann, s. Familie.« In tudi: »Hr. Dr. Bartl sammt Familie.«, žal da brez поблиžje stanovske označbe.)

⁶¹ Prim. tu sprej.op. 15! Kot dostavek pa tukaj še izsleditev (21. XI. 33): »Illyr. Blatt« 1844, 4./I. (No. 1., pg. 4) poroča v izkazu prispevkov za ljubljanski muzej pod »Nr. 2.: Vom Herrn Dr. Joseph Bärtl, k. k. Regimentsarzt des vaterländischen Inf. Regiments Nr. 17, eine Medaille aus Bronze,« (vlito v Milanu 1843 štabnemu zdravniku) — »Christoforo Hartung«. Pa Luíza še 17. III. 1844 (list 15a): »morgen ist bei Bäertel Gesellschaft, zur Feier der Namensfeste, (der Herr und eine Tochter heißen *Joseph*)«. In 19. III. 1844 (list 16a), kjer si Luíza na materin god zapisuje, kako so sinoči »ofrehtovali« pri Bärtlovih: »Bei Baertl wars hübsch. *Josephine* und *Christine* spielten recht brav Theater. Dann sangen sie und spielten Clavier. Die Gesellschaft war zahlreich.« In takó da je tam prišlo celó do plesa! (Torej slednjic: zdravnik Dr. Joseph Bärtl; Anna, soproga njegova; tri hčerke: *Josephine* (= Pepi«: Luíza 1846/3a), *Christine*, in še »die kleine Mathilde«. Ali je bil

friedliche / Mond schien so traulich, ja wenn ich allein gewesen wäre, hätte ich dichten können, denn bei ergreifenden Naturscenen und beim Anblicke des Himmels, beim Einathmen⁶² reiner, balsamischer Lüfte, da tauchen Gedanken aus des Herzens Tiefe, da kommen so viele Bilder vor das Auge meines Geistes, anfänglich verworren gleich einem Chaos, dann deutlicher, und doch kann ich sie nicht so ausdrücken als ich sie empfinde. Ich sprach [von] allerlei mit Marien, Marie liebt, liebt einen wirklich schönen jungen Mann, den⁶³ sie nur selten und auch dann nur flüchtig sieht, sie sprach noch nie mit ihm. Es ist der *Cadet[t] Maier*. Weiß Gott[,] ob der Kern der schönen Hülle gleicht. Möchte *Marie* nicht getäuscht sein und Gegenliebe finden. — Um 10 kamen wir⁶⁴ nach Laibach. — (1844: list 48, 49/49a).

12. VI. 1844.: prva Luízina strofa, ena sama. Iz nemške pesmi, ki jo poznamo, le da ne vemo vkoliko poslej predelano.⁶⁵ Zdaj, 21. VI. 1844.: pa prva pesem Luízina vsa! Nov dokaz nam, in tu celó datiran dokaz o dejstvu pesniško proizvodnega dela v tej mladostni dobi Luízini, oblikovanja verzov in rim pred dném 21. VI. 1844.; pa tudi obenem vzgled in živa priča, kam in kakó daleč je približno dognal in dozoril dotlej Petruzzi tisti »odkriti talent« Luízin v svoji »šoli«! Predmetno je pesem sicer prav nekako kakor slavna Vodnikova šolska: »Die Schulbank. Ein Epigramm.«⁶⁶ Vendar ní ta Luízin epsko lirski sestavek dokaz le o pravilnem pojmovanju verza in rim kot nositeljev ritma, ampak izpričuje tudi čut za enotno zaokrožen koncept, kar je še veliko večjega pomena. Poizkusu ní odrekati sledov, predvsem ne agilnega veselja nekake prirodne, in v 16tem letu že dokaj ugnetenno izoblikovane nadarjenosti, ki zastavi in do konca dožene svoj koncept že s formalnim odmevom v zadnji tja navzgor k prvi strofi, češ: uvod in sklep.⁶⁷ Prav kakor tudi ní ona druga, tudi epsko lirski, nekoliko bolj zgodnja Luízina iz te dobe, »Die Entstehung der gelben Rose«, nikakor da bi rekel slaba, ampak po svojem sicer drugačnem, tja v zadnjo strofo epigramski čvrsto priostrenem konceptu še boljša, znatno bolj ugnetenno enotna, dasi v 2. verzu 1. strofe še danes né — učiščena.

tu s stricem Brugnakom na Florijanovem vrtu in se z Luízo vozil iz Kranja v Ljubljano sin te familije? »Juventus Gymn. Labacensis« 1815 do 1849 nima tega priimka. Izredno, kolika zamuda in težava: če si greš pri nas ugotavljat živo življenje le tja še ne 100 let nazaj v davnino! Malo virov, križem svetá po raznih kotih porazmetane drobtinice le; in še to s težavo le, z ovirami dostopno!

⁶² Rkp: Einnathmen ⁶³ Rkp: denn

⁶⁴ Rkp ima prvotno: $\frac{1}{2}$ 10... pa je $\frac{1}{2}$ pred 10 prečrtano.

⁶⁵ »Die Entstehung der gelben Rose.« (Louise Pessiack: Ins Kinderherz. Laibach 1885. Pg. 125/127: osem strof.) »Die Klage der weißen Rose über ihre matte Farbe« — kraljici cvetja Flori: šteje v pesmi 4 strofe; in četrta je tam (l. 1885., na str. 126) také predelana: »Wie wollt' glücklichlich ich dann blühen, * Nur Wonne athmen, Dank und Lust, * Und wie so gerne, ach, verglühen * An liebwarmer Menschenbrust!« (Prim. tu str. 514.)

⁶⁶ Prim. Vodnik-Album, str. 13. Podal bi zeló rad že tu ves Petruzzijev epigram — za primero. Moram ga odnesti. (Glej sicer: tu sprej str. 511.)

⁶⁷ Prva strofa in zadnja strofa: subjektivna refleksija; okvir. Vmes med obema pa — »legenda«: epós, lirsko prezét.

5) Tak je bil torej svet Luízin tiste dni, ko je v takratno ljubljansko javnost dal Prešeren svoj globoki sonet o »pevčevih« usodi življenjski: takó pretresljivo globok sonet in življenjsko resen kakor je Prešernova »Pévcu«, da sta si po ideji, globokosti, resnosti nele visoka sovrstníka, ampak že kakor dvojčka iste visoke sfernosti. Sonet v nemškem, samo nemškem jeziku, brez slovenskega prepeva; znak, da je bil umišljen in namenjen takratni ožji lokalnosti, le »némško govorit' umétni«! Toda kam? Ali res morda — mladi Luízi?⁶⁸

An eine junge Dichterin.

Sonett.

Prvi tektonski del soneta (8 verzov):

POZITIVNI »ČE«! [pomeni negativnost — za življenje sploh!]

Fühlst du Begeist'ung dir den Busen schwellen,
Vom innern Gott zum Dichten dich getrieben,
Dann ist dir wahrlich keine Wahl geblieben,
Du mußt dich Sappho's Gilde zugesellen;

Mußt wandeln ihn, des Ruhmes Pfad, den hellen:
Mag bleiben unerhört des Mädchens Lieben,
Mag auch darob dein Lebensglück zerstieben,
Der Tod auch deiner harren in den Wellen.

Drugi tektonski del soneta (6 verzov):

NEGATIVNI »ČE«! [pomeni pozitivnost — za življenje njeno!]

Doch fühlst du dich frei von solchem Drange,
Dann greife du nach glücklicheren Loosen,
So lang' das Jugendroth umfließt die Wange.

Dir winkt der Liebe Pfad, bestreut mit Rosen,
Der Myrthenkranz, der harret deiner; — lange
Nicht nach dem Lorberreis, dem freudelosen.

[Carniolia 1844, 1. VII., No. 53, pg. 211.]

Dr. Prešhérn.

Iz drobnih prispevkov, nitka k nitki, potezica k potezici, je vzrastla živa poteza. Kamenček h kamenčku: mozaik razmer takratnega Luízinega svetá, mladega njé življenja, mladega njé stremljenja; z jasno linijo. In kakor čudovito enotno skomponiran vložek v mozaik, se z vso harmonijo vklada, prilega sonet Prešernov »An eine junge Dichterin« — v njeno, Luízino socialno in psihološko situacijo tistih »mladih« dní njenih. Kaj torej, če vendarle — nikjer nobene besedice Luízine o tem sonetu v njenih dnevnikih, ne leta 1844. samega, ne v nadaljnjih dveh letnikih! Kakor da ga sploh ni bilo za njenih dní; kakor da bi ga nikoli ne bila doživela, nikoli ne izvedela zanj, — dasi

⁶⁸ Prinesla je ta Prešernov biser v ponedeljek 1. VII. 1844. ljubljanska (Kordescheva) »Carniolia«, lokalni literarni žurnal za takratno inteligenco mesta; toda né morda na uvodnem mestu številke; tam stoji 1. VII. 1844. za pričetó drugo polletje, kakor pač tiče, resna beseda urednika Kordescha samega: »Scherzepistel« — „Die Carniolia an ihre Leser“. Prešernov sonet je izšel sredi številke, zakrit na koncu tretje strani njene, na 211ti strani letnika!

so imeli doma stare letnike »Carniolie« vezane pri Crobathovih še leta poslej.⁶⁹ Seveda, imela je Luíza prav tiste dni svoje drugam usmerjene, prav posebne interese in skrbí. Od petka do četrтка zvečer, takoj od 5. do 11. VII. 1844, svoj teden dní, jo je povsem nepričakovano vrgel iz tira izlet njen z očetom na Hrvaško, v Karlovac in Zagreb, iskat — Gavriila in Vraza, obá zamán. In prav iz teh dní, in sicer z dné sobote 6. VII. 1844, — še nov, tisti p o s l e d n j i podatek Luízina v njenih dnevnikih iz sfere osebnega pesniškega snovanja in oblikovanja, spet s potovanja, tik izpred Karlovca, kamor so bili prispeli tisto soboto zvečer, »gegen 10 Uhr«, kakor pravi dnevnik Luízina:

[1844. Juli.] den 12ten. || ... [Dasi še né v Karlovcu.] — Mit meinen Gedanken war ich schon in Agram, ich sah ihn, lund! mahlte mir Scenen in seiner Anwesenheit aus. Bald // schien es mir ganz gewiß, daß wir ihn sehen würden, bald kam es mir wieder vor, er wäre nicht in Agram und ich würde ihn nicht sehen, ihn[,] nach dem ich so heiß verlangte. Endlich [gegen 10 Uhr] kamen wir in die Vorstädte *Carlsstadt*. Immer dachte ich an Gavril, ich war so glücklich, in dieser Stimmung machte ich einige Verse, ich besang der Liebe Glück, eigentlich nur meine Seligkeit[,] mich von ihm geliebt zu wissen. [Kar pa vse vkup ni bilo prav nič res, ampak vse le gola Luízina fantazija: pesniška fikcija njena!] — Jetzt rollte der Wagen in den Thorweg des Gasthofes zum römischen Kaiser, vor der Treppe blieb er stehen, ich blickte auf und sah auf den untern Stufen einen Mann in einer ilirischen *Surka*, der Gedanke an *Gavril* durchzuckte mein Gehirn, doch er wohnt ja in Agram, ich sprang vom Wagen[,] tratt auf die Stiege und — *Gavril* stand vor mir. (1844: list 53a, 54).

In poslej — molk! Kakor da bi bila Luíza luč upihnila. Strm molk, — ni besedice več ne v Luízinih dnevnikih poslej iz tega svetá njenega! Slučajno le?

6) Z a k a j — poslej molk? Odkod, da poslej Luíza popolnoma utihne o tem svetu svojem? K a k ó, da nima ni besedice več o lastnih poslih s pesništvom? Kratka opomba, glosa le o poeziji, 20. VII. 1844, tri tedne po Prešernovem sonetu, devet dni po Luízini vrnitvi s Hrvaškega, — kakó povsem drugačen glas, druga gesta, oprezna zaprtost o lastnem svetu!

[1844. »Juli.«] | Den 20ten. || Clementine Burger [b]war bei uns. *Una buona figlia!* Seit einiger Zeit ist sie etwas verändert, sie war früher [do] wohl reine *Prosa*, jetzt *citirt* sie aber alle Augenblicke, einige Verse, natürlich fremde, doch hat sie sich auch schon zum Dichten entzückt. Ich weiß nicht[,] woher diese Verwandlung kommt. Seit einiger Zeit kommt sie wohl sehr oft mit⁷⁰ dem unter dem Nahmen *Schmalzkipfel*, bekannten *Humoristen*, *Lieut. Berghofer* zusammen, der ihr auch seine *literarischen* Arbeiten zu lesen giebt, daß aber er es sein sollte[,] der sie poetisch stimmte[,] scheint mir beinahe unmöglich.⁷¹ Er / an sich selbst hat gar nichts[,] was einen begeistern könnte,

⁶⁹ Luíza na Veliko noč 12. IV. 1846: »ich konnte nicht beständig / lesen[,] da ich es den ganzen Morgen schon gethan, nahm eine alte *Carniolia* zur Hand, blätterte in dieser *roccoco* Zeitschrift so lange, bis ich ganz unvermuthet darüber einschlieff.« (1846: list 49a.)

⁷⁰ Rkp: mit mit

⁷¹ Iz domače literarne tistodobnosti prim. o njem »Illyr. Blatt« 1844, 4./VII. (No. 27., pg. 111) v dopisu iz Postojne (»Correspondenz« ddto. »Borabien, Adelsberg, 29. Mai 1844.«), podpisanem soodmevno k »Schmalzkipflu« —

so wie auch nicht seine Schriften, die nur humoristische Vorlesungen, Kritiken und komische Beschreibungen enthalten. Mir war sie als natürliche *Prosa* lieber. Denn *Poesie*, die hohe Himmelsgabe[,] wie läßt sie sich erzwingen? Doch vielleicht beurtheile ich sie falsch, vielleicht lodert wirklich ein poetischer Funke in ihrem Innern, der nach und nach zur hellen Flamme angefacht herrlich glänzen wird. Vielleicht. Man laße jedem das Seine! (1844: list 59/59a.)

»Man laße jedem das Seine!« Čuden stavek: zeló močna beseda. Ali je to le visok lastni čut za krivico, ali pa je to glas žaljene osebne zavesti? Stavek, — obramba li lastne osebne pozicije torej? Reakcija zoper kakršnokoli vtikanje — »v tuja pisma«? Ugovor, da nikár ne nobene sodbe, zlasti né o sodbe — pre nagljeno? Vsekakor je v tem drobnem grmičku kar ob noč neka prav posebna ptička, doslej v tej sferi pri Luízi neznana. Toda tú pred vsem: Ali je to res vzrastlo avtohtono iz nje same, in osebno iz lastne moči dozorelo, da imamo torej v tej besedi — Luízo samo? Izrednost do čuda, če je to res takó! Ali pa je v tem stavku kdo drugi: Luízina izpričana »šola«, dokazano zaledje Luízino, — profesor Petruzzi? Ker zdí se ta stavek tudi z dovršenim šestnajstim, tu torej 20. VII. 1844. mesec 8 dní že v sedemnajstem, in navzlic izredni klasični izobrazbi in še kapljici poljske krvi povrhu, — vendarle predozorél! Ták je tu rezultat: povsem nepričakovano dejstvo, ki je strmó zasukalo naš — problem!

Prešeren je svoj sonet »An eine junge Dichterin« spesnil — in nadslovil mladi Luízi: iz življenjsko realnega, sodoživljanega slučaja njene (oblagodarjeno razvite) mladosti. Toda, — sonet gre in sega preko Luíze. Tja v dobo! Zamislil in namenil ga je Prešeren tja »šoli« Luízini: »mentorju« njenemu, profesorju Petruzziju v Ljubljani, kot reprezentantu idejnosti! Snov in naslov sonetu: iz posledice; vsebina, ost njegova: vzroku! Sonet je v svojem visokem problemu polemika; toda z drugo, »višjo«, za Luízo skrito in nánjo aktivno-vplivno adresno. Iz lastne osebne idejnosti Prešernove — polemika: oster veter zoper neubistreno idejnost, omejeno miselnost, »neumnost« slednjič sodobnega mu svetá tistih dní: »borniranost«, kakor je bila Prešernova lastna beseda za dejstvo! Borniranost, ne — zloba! Prešeren je romantik; v svojem življenju, v vsej svoji iz življenja zajeti poeziji; zató ves in vse v njem — samo živo življenje. Tudi tektonska umetnost njegova.

V Ljubljani, 4. IX. [30. XI.] 1933.

»Martin Struzza« (čitaj: štruca!): »Geist des verblichenen Schm—kpfls! umschwebe mich, daß ich zum treuen Verkünder werde dessen, was sich in Borabien begibt, und in jüngster Zeit Großes begeben.« Ker minili da so časi, ko je bil še sam v Postojni in je »Borabija« odmevala in slovela po veležurnalistiki vélikega svetá: »es war damals, als uns Heinrich Schm—kpfl, theils aus den Erheiterungsscenen des kleinen Adelsberger Menschenlebens, theils aus den gewaltigen Einflüssen der sturmgespenstigen Bora, ungeschminkte Licht- und Schattenbilder vor die Augen führte; jene Zeit ist, obwohl gegenwärtig das Windgespenst minder grauenhaft wüthet, noch nicht aus unserem Gedächtnisse entschwunden.« Lokalne aluzije, že neumljive!